

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

Afdelingsfunctionarissen

Bestuur

- Voorzitter: dhr. drs. ing. J.W. van Maren, Vlieterweg 108, 3925 GD Scherpenzeel
tel. 033 – 2778813 e-mail: voorzitter@amersfoorteo.ngv.nl
- Secretaris: vacature
- Penningmeester: dhr. drs. Th.H. van Veen, Poortersdreef 1, 3824 DL Amersfoort
tel. 033 – 4726015 e-mail: penningmeester@amersfoorteo.ngv.nl
- Public Relations: vacature
- Lid: dhr. ir. P. van Zuylen, Couwenhoven 9064, 3703 GE Zeist
tel. 030 – 6962658 e-mail: peter.van.zuijlen@gmail.com
- Lid: dhr. C.M. van Rooij, Klarinetpad 21, 3822 CS Amersfoort
tel. 033 – 4330069 e-mail: c.m.vanrooij@hccnet.nl

Afdelingsafgevaardigden

- Afgevaardigde: dhr. drs. ing. J.W. van Maren, voornoemd
- Plaatsvervanger: dhr. H. Hooijer, Dorresteinseweg 112, 3817 GD Amersfoort
tel. 033 – 4632621 e-mail: heimen.h.a@gmail.com

- Bibliotheek** dhr. G.G.M. van der Kroon, Bohemen 53, 3831 ER Leusden
tel. 033 – 4942496 e-mail: gvanderkroon@kpnplanet.nl

- Coördinator Afdelingsledenservice van de Contactdienst (CAL5)** vacature

Lezingen en Activiteiten

- Coördinator: dhr. ir. P. van Zuylen, voornoemd

Periodiek

- Hoofdredacteur: vacature
- Redactieadres: redactie@amersfoorteo.ngv.nl
- Eindredacteur: dhr. dr. J.S. Kaastra, Montessorilaan 23, 3706 TB Zeist
tel. 030 – 6962934
- Redacteurs: dhr. dr. J.S. Kaastra, voornoemd
dhr. M. van de Krol, Marterhoeve 20, 3831 TA Leusden
tel. 033 – 4945110
mw. A.M. Sjamaar, Burg. De Widtstraat 5-30, 3811 LW Amersfoort
tel. 033 – 4722225
dhr. drs. Th.H. van Veen, voornoemd
- Verzending: mw. H.S.H. Koning-van Dalen, Watergentiaan 6, 3824 GL Amersfoort
tel. 033 – 4570105
- PR-ondersteuning** mw. A.M. Peterse-Schoots, De Oude Grutmolen 17, 3824 XE Amersfoort
tel. 033 – 4553161 e-mail: peterse.schoots@live.nl
mw. F.E.F. Schuitemaker-Frankefort, Zaagmolenhof 13, 3833 KT Leusden
tel. 033 – 4947948 e-mail: fschuite@xs4all.nl

- Website** <http://amersfoorteo.ngv.nl>

- Twitter** www.twitter.com/NGV_AFT

- Facebook** NGV Amersfoort

Omslag: Avondmaalsbeker Enschede. Zie het verslag op blz. 58. Foto Herman Dalenoort.

AMERSFOORT EN OMSTREKEN

*Uitgave van de Nederlandse Genealogische Vereniging
Afdeling Amersfoort en Omstreken
opgericht 18 december 1971*

Verschijningsgebied de gemeenten Amersfoort, Baarn, Barneveld, Bunschoten, Ede, Eemnes, Ermelo, Harderwijk, Leusden, Nijkerk, Putten, Renswoude, Rhenen, Scherpenzeel, Soest, Utrechtse Heuvelrug, Veenendaal, Wageningen, Woudenberg en Zeist. Oplage 650.

Jaargang 21

april 2012

nummer 2

Ten geleide

Voor u ligt weer een nieuw nummer met tal van lezenswaardige artikelen. U treft in woord en beeld een verslag aan van de viering van het veertigjarige jubileum van onze afdeling. Naast de gebruikelijke rubrieken treft u ook een aantal boeiende verslagen van zeer gevarieerde lezingen aan. Leest u ze eens aandachtig, en vooral: bezoek ook eens een van onze bijeenkomsten. Dat kan vóór de zomer nog op 17 april en 10 mei (zie blz. 46).

Ons redactielid Thijs van Veen is tijdelijk door ziekte geveld geweest. Wij wensen hem een voorspoedig herstel toe. Overigens zoeken wij nog steeds een nieuwe hoofdredacteur, dus u bent van harte welkom in de kring van de redactie.

Het thema "Mijn overgrootouder" is een groot succes. Onze vorige nummers stonden al vol met prachtige verhalen, en ook in dit nummer treft u een grote verscheidenheid aan bijdragen aan. We hebben zelfs al enkele bijdragen moeten doorschuiven naar het volgende nummer, maar blijft u gerust inzenden. Het kan even duren, maar uw bijdrage wordt geplaatst.

Colofon

AMERSFOORT EN OMSTREKEN verschijnt in januari, april en september. De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de ondertekende stukken. Bij overname van gegevens uit deze uitgave wordt men verzocht de bron te vermelden.

Kopij voor het volgende nummer gaarne vóór 1 augustus 2012 inleveren

Voor nadere instructies zie onze webpagina <http://amersfoorteo.ngv.nl>

AMERSFOORT EN OMSTREKEN wordt gratis aan de leden van de afdeling toegezonden. Anderen kunnen zich abonneren door betaling van € 7,- per jaar te storten op postrekening 2666378 ten name van Penningmeester NGV afdeling Amersfoort en Omstreken onder vermelding van 'abonnement periodiek'.

Lezingen & Activiteiten

Genealogische activiteiten in de regio

Een overzicht van de bijeenkomsten voor de komende periode. Alle bijeenkomsten van onze NGV-afdeling en van de HCC! werkgroep Amersfoort vinden – tenzij anders vermeld – plaats in

**het Kerkelijk Centrum De Brug,
Schuilenburgerweg 2, 3816 TB in Amersfoort**

Onze middagbijeenkomsten beginnen om 14.00 uur en de avondbijeenkomsten beginnen steeds om 20.00 uur. De zaal is 's middags open vanaf 13.00 uur en 's avonds vanaf 19.00 uur zodat u in de gelegenheid bent om met de leden van het bestuur of de andere aanwezigen van gedachten te wisselen onder het genot van een kopje koffie of thee. De consumpties zijn voor eigen rekening. In de hal kunt u zelf de consumpties bestellen. De PR-medewerkers van onze afdeling verzorgen een informatietafel. Al onze bijeenkomsten zijn voor iedereen, leden van de NGV en belangstellenden, vrij toegankelijk.

De activiteiten van de Oudheidkundige Vereniging Flehite (OVF) en de HCC!genealogie in onze regio zijn afzonderlijk vermeld.

Voor alle duidelijkheid hebben wij bij de aanhef van elke activiteit (met datum, onderwerp en spreker) rechtsboven aangegeven waar die activiteit plaatsvindt en daarachter de organiserende instantie. Omdat sommige activiteiten van de OVF en de HCC! pas in een laat stadium nader ingevuld kunnen worden, verdient het ook aanbeveling om daarvoor regelmatig hun websites te raadplegen:

- <http://www.historisch-amersfoort.nl>
- <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl>
- <http://www.hcc-veenendaal.nl/cms>

De activiteiten van HCC!genealogie zijn voor NGV-leden gratis toegankelijk. De OVF kan aan niet-leden een toegangsprijs vragen. Wij adviseren u in die gevallen altijd duidelijk te kennen te geven dat u komt als lid van de NGV!

Datum	Dinsdag 17 april 2012	De Brug – NGV
Tijd	van 20.00 tot 22.00 uur	
Plaats	Kerkelijk Centrum De Brug	
Onderwerp	Afdelingsledenvergadering met aansluitend lezing: HISGIS en Amersfoort op de kaart	
Inleider	de heer Dirk Steenbeek	

De agenda voor deze afdelingsledenvergadering en het verslag van de vorige zijn te zijner tijd te vinden op internet <http://amersfoorteo.ngv.nl>. De agenda en de bijlagen liggen vóór aanvang van de vergadering eveneens ter inzage en er zijn ook meerdere exemplaren beschikbaar.

De heer Steenbeek zal ingaan op de ontwikkeling van geografische informatiesystemen bij erfgoedinstellingen in het algemeen en bij Archief Eemland in het bijzonder. Kich, WatWasWaar, HISGIS, AmersfoortopdeKaart, etc.

Wat maakt een GIS zo geschikt voor een erfgoedinstelling/archief, welke ontwikkeling heeft het GIS doorgemaakt en wat staat ons nog te wachten? En welke rol speelt Archief Eemland daarin?

Een lezing over manuscriptkaarten en Google maps, foto's en apps, monumenten en layar. En meer. . .

Datum Donderdag 10 mei 2012 **De Brug – NGV**
Tijd van 20.00 tot 22.00 uur
Plaats Kerkelijk Centrum De Brug
Onderwerp Valkuilen en zegeningen van DNA-onderzoek als hulpmiddel bij familieonderzoek
Inleider de heer Robert Philippo

Een boeiende, interactieve en praktijkgerichte lezing over de valkuilen en zegeningen van DNA-onderzoek als hulpmiddel bij familieonderzoek. Aan de hand van praktijkvoorbeelden uit enkele genetische reconstructies van de Philipppo Stam en de Joodse Rudelsheim Stam neemt spreker u mee hoe hij met behulp van deze techniek verwantschapsvragen in zijn familieonderzoek oploste, maar ook hoe hij tegen plezierige en minder plezierige verrassingen aanliep. Laagdrempelige, kennisdelende en “niet wetenschappelijke” lezing voor iedereen die hier meer over wil weten. Neem gerust uw eigen stamboom mee en laat u verrassen wat dit hulpmiddel voor u mogelijk zou kunnen betekenen.

Datum Zaterdag 22 september 2012 **De Brug – NGV**
Tijd van 14.00 tot 16.00 uur
Plaats Kerkelijk Centrum De Brug
Onderwerp Computergenealogie

Wie belangstelling heeft voor het gebruik van de computer bij zijn hobby is welkom op deze werkmiddag. Er zullen verschillende pc's met genealogieprogramma's aanwezig zijn. Zo zijn er onder andere vertegenwoordigers van de genealogische programma's GensDataPro, Aldfaer en PRO-GEN aanwezig die u deskundig kunnen bijstaan en adviseren. Deze bijeenkomst is bedoeld om u kennis te laten maken met verschillende genealogische programma's en om samen verder te komen door elkaar te helpen bij het oplossen van grote en kleine computerproblemen. Het is een inloopmiddag, dus u hoeft niet speciaal om 14.00 uur aanwezig te zijn.

Lezingen najaar: noteert u alvast de volgende data in uw agenda. In ons septembernummer volgen meer details: **donderdagavond 18 oktober, dinsdagavond 13 november en donderdagavond 13 december.**

Agenda van de bijeenkomsten van:

HCC!genealogie, werkgroep Amersfoort – Elke derde maandag van de maand in het Kerkelijk Centrum De Brug, Schuilburgerweg 2, 3816 TB in Amersfoort. Openingstijden: van 19.30 tot 22.30 uur.

HCC!genealogie, werkgroep Veenendaal – Elke vierde maandag van de maand in de Christelijke Scholengemeenschap, Sportlaan 11-13, 3905 AD in Veenendaal. Aanvang: 20.00 uur.

Hier kunt u terecht voor al uw computervragen, ook niet-genealogische. Voor meer informatie verwijzen wij u naar de HCC-websites <http://amersfoort.hcc-utrecht.nl> en <http://www.hcc-veenendaal.nl/cms>.

Activiteiten van de Oudheidkundige Vereniging Flehite

Op **vrijdag 27 april** de Brongerslezing door prof. James Kennedy over *Heeft de OVF nog toekomst? Nederlandse maatschappelijke organisaties op de tweesprong*. Zie verder <http://www.historisch-amersfoort.nl/evenementen>.

De lezingen, die beginnen om 20.00 uur, zijn gratis toegankelijk voor leden van de OVF. Voor niet-leden bedraagt de toegangsprijs € 5,00.

Ledenbestand

We verwelkomen de volgende leden in onze afdeling. Wij hopen hen ook op onze bijeenkomsten te ontmoeten.

Bijkomende inschrijving of verandering van afdeling:

dhr. H. Offereins	Leusden
mw. G.D. Overweel	Baarn
mw. W.J.W. de Valk-Rabauw	Assen

Nieuwe leden:

mw. G.A.Z. Evers	Amersfoort
dhr. H.C. Mout	Amersfoort
dhr. L.A. Pach	Wageningen
dhr. D. Post	Soest
mw. M.C. Reijenga	Bennekom
dhr. J.W.G. Zeegers	Amersfoort

Van uw voorzitter

door Willem van Maren

In december hebben we ons achtste lustrum gevierd met een bijeenkomst in het hofje Armen de Poth (zie blz. 49). De heer Ton Reichgelt gaf een mooie lezing in de St. Rochuskapel (zie blz. 51). Het was een zeer geslaagde jubileumviering en ik wil graag allen die bij de voorbereiding of uitvoering betrokken waren nog eens van harte bedanken. Er was veel belangstelling voor deze gebeurtenis. Jammer genoeg was de plaatsruimte in de kapel beperkt en daardoor hebben we helaas een aantal late aanmelders moeten laten weten dat er geen plaats meer voor hen was.

In het verleden hadden we enkele keren per jaar een computermiddag. U kon dan terecht met vragen over genealogische computerprogramma's en ook over allerlei andere genealogische problemen waar u mee worstelde. De belangstelling liep sterk terug en daarom hebben we de frequentie van deze activiteit verminderd (maar zie blz. 47). Toch denken we dat er behoefte

blijft bestaan aan hulp, vooral bij beginnende genealogen, ook buiten de NGV. In samenwerking met Archief Eemland gaan we nu maandelijks een genealogisch spreekuur houden. Zie hiervoor het persbericht op blz. 88.

Moderne media

Sinds enige tijd zitten de NGV en ook onze afdeling beide op twitter. Zie www.twitter.com/NGV_genealogie en www.twitter.com/NGV_AFT. Verder heeft onze afdeling een facebook-account: NGV Amersfoort. Word vriend! We zullen regelmatig op facebook een stelling plaatsen waar u op kunt reageren. Wij kijken uit naar uw reacties.

U hoeft niet bezorgd te zijn dat u iets belangrijks over onze activiteiten mist als u nog geen facebook-account heeft of niet twittert. Onze bestaande communicatiemiddelen (periodiek, afdelingswebsite en e-mail) blijven gewoon doorgaan.

Personalia

Thijs van Veen, penningmeester van onze afdeling en lid van de redactie van dit blad, is benoemd tot redacteur van het mededelingenkatern in Gens Nostra. Wij wensen hem veel voldoening toe bij het uitvoeren van deze nieuwe taak.

Ons lid Peter Uitenbogaart ontving tij-

dens onze jubileumviering de zilveren speld van de NGV. Zie hiervoor blz. 49.

Mevrouw Heleen Koning-van Dalen, die de verzending van ons blad verzorgt, verloor helaas op 23 december jl. haar geliefde man Gerhard Koning. Wij wensen haar veel sterkte toe bij het verwerken van dit verlies.

Veertig jaar afdeling Amersfoort en Omstreken

Nette Sjamaar doet verslag

Het 40-jarige jubileum van de afdeling Amersfoort en Omstreken is op 10-12-2011 waardig en feestelijk gevierd in het hofje 'Armen de Poth'.

Tegen 14.00 uur begon het vol te lopen en rond half drie konden er nauwelijks nog mensen bij. Veel mensen die blij waren elkaar weer te zien. Overal zaten en stonden mensen in die prachtige middeleeuwse ruimtes met elkaar te praten, maar ook te kijken naar al die boeiende zaken om ons heen.

Toch moest iedereen weer naar buiten, want de lezing zou in de kapel op het terrein zijn.

Na een welkom, het uitspreken van meerdere felicitaties, o.a. van de heer Jan Netelbeek, namens het hoofdbestuur van het NGV, die ook nog herdacht dat de afdeling Amersfoort en Omstreken er bij kwam toen alles nog in de archieven moest worden gezocht en dat de tweede 20 jaar de digitalisering deze hobby voor zoveel meer mensen toegankelijk heeft gemaakt. De heer Peter Uitenbogaart kreeg een speldje van hem. Voor al zijn verdiensten voor de afdeling.

Dit gaf nog veel plezier, omdat het speldje maar niet wilde blijven zitten.

Na de lezing was er een borrel en zoveel schalen met heerlijke hapjes, dat ik alleen al daarvoor – maar natuurlijk ook voor de rest van deze geweldige ontvangst – mijn dank wil zeggen aan ieder die aan de organisatie van deze dag heeft meegewerkt. En ik ga ervan uit dat dit namens alle bezoekers is.

Een myngelen goets wijns voir hoiren arbeit ende onlede

Lezing door drs. A.F.M. (Ton) Reichgelt op 10 december 2011. Nette Sjamaar doet verslag.

In een volledig bezette Rochuskapel hield de heer Reichgelt een boeiende lezing over het enige hofje van Amersfoort. Een hofje dat nooit als hofje was bedoeld, maar in de loop der jaren zo is gegroeid. Hoe dan? Daar bleek veel over bekend en toen kwam het spannende. Hij toonde ons een dia van een doodgewone oude kast. Die kast stond in de regentenkamer. En in die kast waren eeuwen lang papieren gelegd, allerlei papieren, alles door elkaar: akten, rekeningen, menu's, dagboeken. . . . Er zijn ook veel persoonlijke stukken bij van Gijsbert Jorden van der Maeth, een rijk en belangrijk man, die 30 jaar in het stadsbestuur heeft gezeten en daar uit moest omdat hij katholiek bleef.

Onze spreker heeft de inhoud van die kast, vele meters papier dus, veilig naar het archief gebracht en daar alles uitgezocht. En wij mochten delen in wat daar allemaal gevonden was.

De Pothof wordt al in de 14^e eeuw genoemd. Het is een erf, gelegen in de Teut, een gebied dat de bisschop van Utrecht in leen had gegeven. Het lag buiten de oude stad.

In de middeleeuwen waren in heel West-Europa Broederschappen. Dit waren verenigingen van geestelijken en/of leken, die ten behoeve van het zielenheil van de leden godsdienstoefeningen hielden en daarnaast zich veelal toelegden op het beoe-

fenen van werken van barmhartigheid, zoals het houden van uitdelingen ten behoeve van de huiszittende armen of het steunen dan wel beheren van inrichtingen van armenzorg. Deze giften werden 'de Poth' genoemd.

In de Langestraat stond de H. Geestkapel en daarnaast was een Gasthuis waar zieken verzorgd werden, hoewel de meeste inwoners bij ziekte thuis bleven. Maar in die tijd was Amersfoort ook een beroemde pilgrimsstad en daar moest ook zorg voor zijn. Dit Gasthuis werd in de volksmond 'Wandelhuis' genoemd en werd door de H. Geestmeesters beheerd.

In de Teut was het Pesthuis, want pestlijders moesten weg uit de gemeenschap vanwege het gevaar van besmetting.

In 1507 geeft het kapittel van de St. Joriskerk toestemming tot het bouwen van een kapel in de Teut. Dit wordt de St. Rochuskapel. Hij was de beschermheilige van de pestlijders, later van alle besmettelijke ziekten.

Sint Rochus

In 1460 komt er een nieuw Gasthuis en wordt het Wandelhuis afgebroken. De broeders van de H. Geest gaan naar de Pothof in de Teut en zetten daar hun werk voort. Zij bouwen er een bakkerij en een provenkamer, de ruimte waar het brood aan de armen wordt uitgedeeld.

De celzusteren – een lekenorganisatie, die zich met ziekenverpleging bezig houdt – verhuizen in 1547 van de Mariënhof naar de Pothof en zij concentreren zich voornamelijk op de pestlijders. Er wordt een celzusterenkamer gebouwd. Naast het pesthuis worden kleine huisjes gebouwd voor de rijke pestlijders.

In 1447 komt er een stichtingsprotocol, een akte waarin het stadsbestuur, de bisschop van Utrecht en de broeders van de H. Geest afspraken maken. Er komt een bestuur bestaande uit 13 Pothbroeders en een rentmeester, die de goederen moest beheren.

Er wordt een ‘herenkamer’ gebouwd. Daar wordt 4× per jaar een maaltijd gehouden met de burgemeester, de schout, griffiers en andere belanghebbenden. Daar worden de zaken besproken.

Eénmaal per jaar – met St. Maarten – is er de ‘grote maaltijd’, dit is de belangrijkste vergadering, hier wordt de jaarrekening overlegd en besproken. Want in de loop der jaren krijgt de *Stichting Armen de Poth* steeds meer bezittingen:

- Gebouwen in de stad, boerderijen en landgoederen in Stoutenburg, Leusden, Woudenberg. . .
- Grond in en om Amersfoort
- Meubelen, schilderijen, beelden
- Geld

In de testamenten en akten staan ook beschrijvingen wat ermee gedaan moet worden. Uiteraard moeten er altijd missen voor het zielenheil van de schenker opgedragen worden.

In de 17^e eeuw komt 1/3 van alle bezittingen van broer en zus Jorden en Lobbrich van der Maeth in het bezit van Armen de Poth.

Naast de rentmeester wordt ook nog een penningmeester benoemd. En de herenkamer wordt regentenkamer. Maar, zoals de titel al aangeeft, vond men dat er vooral goed gegeten en veel gedronken moest worden tijdens die vergaderingen. Bij de vele rekeningen zaten er ook voor deze ‘maaltijden’: heel veel wijn – goed en veel vlees – hutsplot met schenkel – kaas en noten – kastanjes.

In de 17^e eeuw wordt de ziekenverzorging overgenomen door het St. Pieters en Bloklandsgasthuis. Het pesthuis staat lange tijd leeg. In 1738 kwam er het muziekcollege St. Concordia. Ook op zondag werd daar muziek gemaakt en werden er feestjes gegeven. Toen de predikanten daar officieel tegen in verzet kwamen was het antwoord van het stadsbestuur dat dit een kwestie van openbare orde was en niet van de kerk.

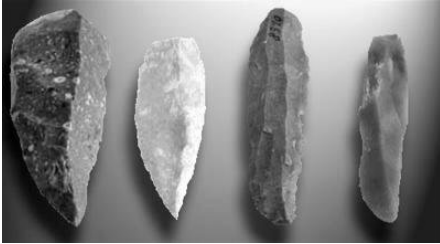
Het pesthuis werd in 1892 afgebroken. Er stonden toen al huisjes, de huisjes van de rijke pestlijders en van het personeel. Er komen 12 huisjes bij en tegen de regentenkamer aan wordt een huis voor de binnenvader en binnemoeder gebouwd. Het geheel wordt aangelegd als een hofje met een binnentuin. Er komen proveniers te wonen, mensen die al hun geld en goederen aan de Stichting geven om de rest van hun leven onderdak en voedsel te hebben. De binnenvader en -moeder waren verantwoordelijk voor het dagelijks beheer van het hofje, zowel voor de bewoners als voor het personeel. Zij zijn inmiddels verdwenen.

De regenten vormden en vormen nog steeds het bestuur van De Poth. Zij beheren het bezit, dus de gebouwen van het Hofje, maar ook de vele landerijen en het vermogen. Zij bepalen ook wie er mogen wonen.

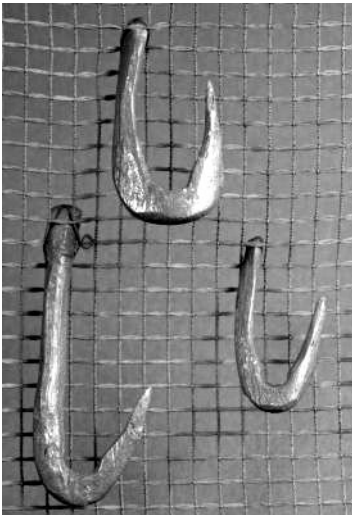
De Nederlandse Eetcultuur door de eeuwen heen

Lezing door mevrouw Winnifred Planjer op 12 januari 2012. Nette Sjamaar doet verslag.

Met vele dia's – van bodemvondsten, schilderijen met en over eten (stillevens, op tafels, op markten, mensen aan tafel) en foto's – gaat mevrouw Planjer met een volle zaal en met grote stappen door de geschiedenis van het eten. Ze doet dit onderhoudend met veel anekdotes, spreekwoorden en grappes met de toehoorders.

Vuurstenen messen

Benen vishaakjes

Vuurstenen werden zo'n 2 miljoen jaar geleden al gebruikt om vuur te maken, maar ook als mes. Onze verre voorouders aten wat ze in de natuur tegenkwamen of konden vangen, maar zo'n 10.000 jaar geleden kookten ze hun eten al.

In Mesopotamië (nu Irak en omgeving) was 3000 jaar voor Christus een bloeiende jaargang 21

cultuur, maar ook in onze streken waren al verschillende culturen, die later bekend zouden worden aan de manier waarop zij hun kook- en bewaarpotten maakten, zoals de klokbekeercultuur. Er werd gegeten wat de natuur bood: bonen, prei, erwten, pastinaak, wortels. Alles in een pot en koken tot een brei. Afhankelijk van de plek kwam daar ook vis en/of vlees bij. Allen aten uit deze pot. En daarbij brood of pannenkoeken, gemaakt van haver of spelt.

In de Romeinse tijd, zo'n 2000 jaar geleden, wordt het wat verfijnder. Er wordt glas gemaakt, maar in eerste instantie werd dit alleen gebruikt om in te bewaren. Pas later kwam het drinkglas. Bij welgestelde mensen ging men gasten uitnodigen om samen aan tafel te eten en de maaltijd werd ook een vorm van samenzijn, van gezelligheid. Aan deze maaltijden zaten ook parasieten aan. Dit waren de bijzitters, die moesten zorgen dat de gesprekken op gang bleven, ze moesten zorgen dat ze wisten waar gasten over wilden praten en ook hielden ze wel voordrachten. Er was één drinkglas aan tafel dat telkens werd doorgegeven.

Middeleeuwse messen

In de Middeleeuwen kent men het verfijndere mediterrane eten en het zout dus al. Zout zou nog eeuwen kostbaar blijven

en er worden dia's vertoond van zoutvaatjes, vanaf kleine simpele tinnen bakjes tot heel grote, gemaakt van kostbare materialen en met vele versieringen, tot het meest beroemde gouden zoutvat 'de salirie'.

Naast het glas en het zoutvat komen er meer keukenartikelen, zoals de vetvanger, een terracotta bak die onder het spit werd gezet en diende om het vet dat bij het roosteren uit het vlees droop, op te vangen en er weer over te schenken.

Pieter Aertsz: boeren bij de open haard

Er komen prachtige gegraveerde glazen. Maar hier wordt niet uit gedronken, dit zijn symbolische giften voor speciale gelegenheden. Zo ook de prachtige zilveren en gouden lepels met initialen. Gewone lepels en vorken, met 2, 3 of 4 tanden gaan wel in de keuken gebruikt worden. Maar aan tafel blijven het de handen en het mes. Iedere man heeft altijd zijn mes bij zich. Dit was ook wel nodig: als je overvallen werd moest je 'de persoon de bek snijden', daarna het mes weer in de foedraal en als het zover was kon je er dus ook mee eten. Ook kwamen er houten plankjes waarop je het vlees kon neerleggen. En de rijken lieten damasten tafellakens maken.

Er kwamen nu ook boeken over manieren aan tafel. Erasmus schreef er o.a. een. Enkele tafelmanieren:

- de vingers mogen niet verder dan tot het tweede kootje in de pot – met de hand waarmee je eet niet aan je oren of hoofd krabben of de hond aaien, ook mag je er je neus niet in snuiten

- niet smakken of boeren – niet je neus in het tafelkleed snuiten – afgebeten stukken niet in de pot terug doen – plassen alleen onder tafel, niet ernstig. . .

Er komen ook waarschuwingen dat er met mate gedronken zou moeten worden. In de Nederlanden wordt heel erg veel bier gedronken. Wijn is alleen voor de heel rijken.

Pieter Aertsz: vleeskraam

Pieter Aertsz (1508 – 1575) was een van de eerste schilders, die, naast de religieuze werken, ook gewone mensen gingen schilderen, en zijn belangstelling ging vooral uit naar eten: marktkramen met vlees, met vis, met groenten, etende mensen, stillevens met eten. Naast vet wordt er ook al veel zoet gegeten. En er worden al manieren gebruikt om het eten te conserveren door van de resten een pastei te maken en daar zout over te doen of door bouillon te trekken.

Op de markttaferelen staan meest vrouwen te verkopen. De man bewerkt de grond en het huis en kookt.

Pieter Aertsz: marktvrouw

In de Renaissance gaan mannen verder van huis werken en vrouwen nemen het werk in huis en dus ook het koken over. Dit veroorzaakte nogal wat opschudding, de vrouw werd de baas in huis, zij kreeg 'de broek' aan. Dat leverde een aantal satirische en zedenschilderijen en ook spreekwoorden en gezegden op.

In deze tijd komen er ook veel schilderijen met eten met een dubbele betekenis. Er zijn veel producten, die als afrodisiaca beschouwd worden, zoals oesters, eieren, prei, asperges. Die producten met een man of een vrouw of beiden erbij en subtile hints, dat was de porno van die tijd. Een duidelijk voorbeeld is *de Oestereetster* van Jan Steen. Het komt er op neer dat zij zich zelf aanbiedt.

Aan het eind van de 16^e eeuw komt het in de mode dat men ook met de vork gaat eten, en iets later wordt ook een eigen lepel meegenomen. Rijke mensen lieten hiervoor een foedraal maken, want tot eind 18^e eeuw bleef het gewoon dat men het eigen eetgerei meenam. Een volwaardig eetfoedraal bestond uit : mes, vork, lepel, oorpeuteraar en tongschrapper.

Stilleven met kalkoenpastei van Pieter Claesz

In de gouden eeuw worden er specerijen ingevoerd en die waren peperduur. Dit veranderde dus veel aan de eetgewoonten. Ook wordt het uitstallen van de eigen rijkdom belangrijk. De rijken laten hun bezittingen schilderen en daar hoort ook bij welk eten zij zich kunnen veroorloven. Een goed voorbeeld hiervan is het schilderij: 'stilleven met kalkoenpastei' dat Pieter Claesz in 1627 in opdracht maakte.

Zo'n schilderij laat zien hoe rijk je bent. Je ziet hier een tafel met een damasten tafelkleed, maar ook het Perzische kleed eronder blijft zichtbaar. Een pauw (niet lekker, maar ziet er prachtig uit), Chinese schaal met o.a. druiven, een nautilusbeker. Het glas is half gevuld, een teken dat men beschaafd is en er geregeld bijgevuld wordt. Er zijn oesters, citroenen, olijven en veel specerijen.

Dit is het hoogtepunt van onze VOC-tijd. Er was hier geen echt hof, zoals in Frankrijk, dus etaleerde men zo.

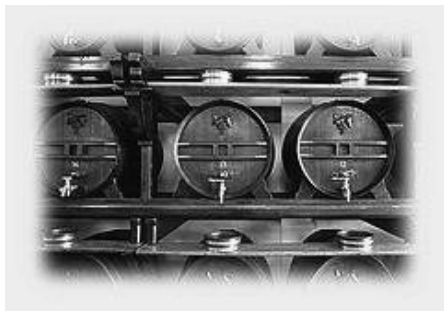

De volmaakte Hollandse keukenmeid

In 1410 werd het eerste kookboek gepubliceerd, geschreven door een man. Naast de bijbel werden kookboeken, niet alleen met recepten, maar ook met tafelmanieren, regels voor de keukenmeid en voor de vrouw naar haar gemaal toe, het meest uitgegeven.

Het boek "de Volmaakte Hollandse Keukenmeid" uit 1761 is hier een goed voorbeeld van. Bij de recepten staan nog geen

maten of precieze hoeveelheden. Dat ging nog op de gok. Keukenmeid was een belangrijke en vertrouwelijke functie.

Drankorgel

In de 18^e eeuw komen er keukens in de huizen, nog geen fornuizen, maar wel een tafel waar buizen met warm water onderdoor lopen om het eten warm te houden. Er zijn twee kranen, een voor bron- en een voor regenwater. Er is een drankorgel en de holle vaten klinken het hardst.

Maar er komen ook nieuwe kostbare dranken, die gezond zijn en die bij de apotheek zijn te halen, zoals koffie, thee en chocolade. Daar worden aparte kostbare serviezen voor gemaakt.

En men begint met het dekken van de tafel met ieder een eigen bord en bestek.

Daarnaast soep- en sausterrines en allerlei schalen. Dit kwam allemaal tegelijk op tafel. Aan gangen deed men niet. En men kreeg servetten, die waren duur, m.n. omdat ze zo groot moesten zijn om over de kragen heen geknoopt te worden. Te kleine servetten waren armoedig. Dan kon men de eindjes niet aan elkaar knopen. Kinderen zaten niet aan tafels, ook niet in de 'gewone' milieus.

Pas aan het eind van 19^e eeuw komen er restaurants. Tot dan at men thuis en reizigers aten met de pot mee in de herberg. Na de Franse revolutie werden er vele koks werkeloos. Zij gingen eetzaal openen waar mensen konden komen om wat op te monteren en wat opwekkend voedsel te nuttigen. Het woord 'restaurant' komt van het Latijnse "ik zal u verkwikken".

Er komen dan ook gangen na elkaar. In deze tijd komen er ook fornuizen, eerst op kolen, dan gas, dan elektra. De hoeveelheid brood wordt gehalveerd en die van suiker en vet verdriedubbeld. Op straat eten was onfatsoenlijk.

Na W.O. II beginnen de Europese keukens steeds meer van elkaar over te nemen. En dus op elkaar te lijken.

Het was een avond met 'leringhe ende vermaek'.

Bedelaars en Landlopers in het Utrechtse

Lezing door de heer Wijnand Thoomes op 14 februari 2012. Nette Sjamaar doet verslag.

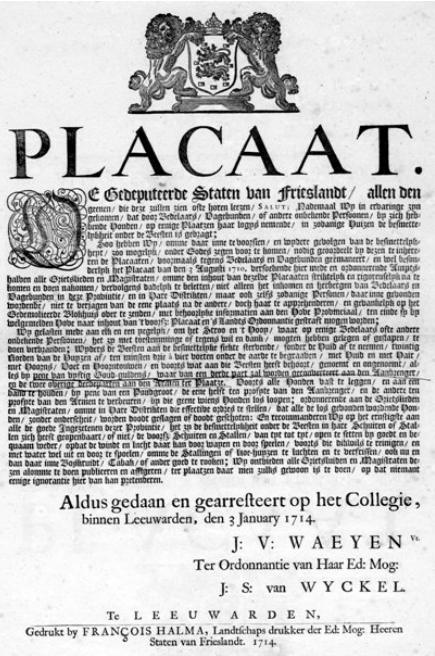
In de afgelopen jaren hebben vrijwilligers van de NGV alle vonnissen, die vanaf 1530 tot 1811 door het Utrechtse (gerechts) Hof zijn geveld, getranscribeerd en gedigitaliseerd.

Hoge heerlijkheden en de Steden beschikten over het halsrecht (de rechtbank van de heerlijkheid mag de doodstraf opleggen) en het recht om lijfstraffen op te leggen. De lage heerlijkheden hadden dit niet. Zware misdrijven waar de doodstraf op stond mochten niet door de schepenbanken behandeld worden. Deze zaken werden dus doorverwezen naar het Stichtse Hof in Utrecht.

In de 19^e eeuw komen er gestichten in Veenhuizen waar landlopers en bedelaars kunnen worden opgenomen en geresocialiseerd. In de eeuwen daarvoor zie je dat – als bedelarij al bestraft wordt – dit dan vrijwel alleen mensen zijn die afkomstig zijn uit steden. Op het platteland was de houding van de bevolking veel milder en gaven de kerken en de beter bedeedden wel aalmoezen. Hierover is weinig tot niets op schrift gesteld. Er waren ook wel mensen die het bedelen als een beroep zagen en die als groep samen gingen. Dan werd het wel heel bedreigend, m.n. op het platteland.

Vanaf het einde van de 16^e eeuw komen

er placaten. Dit waren stukken met een zegel van stad of heerlijkheid. Zij bevatten de stedelijke of gewestelijke wetten, verordeningen en staatsstukken, die in een bepaald gebied van kracht waren. Die plakaten werden iedere 50 jaar vernieuwd, maar in de praktijk zie je dat de rechten, plichten en straffen vrijwel overal hetzelfde waren en de veranderingen slechts minimaal.

de straffen zwaarder, zoals voor zgn. ‘Egyptenaren’ en heidenen (zo werden zigeuners genoemd) en joden.

Meestal moesten ze, als ze opgepakt waren, ook nog andere misdaden bekennen, m.n. ‘dieverijen’, zoals bijv. van een veldvrucht, brood, schoenen, een rok, een hemd. Als ze niet bekenden gingen ze naar de pijnbank, maar in alle vonnissen werd gezegd dat dit niet nodig was geweest. De bijkomende straf kon dan zijn dat je – evt. met het gestolen voorwerp – op het schandblok terecht kwam.

Bij het oppakken kon het gebeuren dat de verdachte gekwetst of zelfs gedood werd, maar dit was niet strafbaar. Als een eigenaar van bijv. een boomgaard een persoon, die daar niet hoorde, betrapte dan was hij bevoegd om deze dood te knuppelen.

Het was de taak van de schout om deze mensen op te pakken, maar hij mag de burgers erbij betrekken. Als loon kregen dezen dan een ‘oud schild’, een muntstuk ter waarde van ongeveer twee gulden.

Aldus gedaan en gearreert op het Collegie, binnen Leeuwarden, den 3 January 1714.

J. V. WAEYEN

Ter Ordonnantie van Haar Ed. Mog.

J. S. van WYCKEL

Te LEEUWARDEN.

Gedrukt by FRANÇOIS HALMA, Landſchaps drucker der Ed. Mog. Heeren Staten van Frieslandt. 1714.

In de reglementen op de nachtwacht krijgen de wakers ook de instructie om niet alleen naar brand, maar ook naar dieven uit te kijken.

Het kwam er op neer dat als de schout iemand oppakte die niet kon bewijzen wie hij/zij was en welk ambacht hij/zij uitoefende deze persoon de stad c.q. heerlijkheid moest verlaten.

Verliet die persoon de stad of het gewest niet dan werd hij gezeseld en gebrandmerkt, bijv. op het voorhoofd. Dit betekende dat zo iemand dus ook in de andere gewesten, zoals Gelre of Holland, opgepakt kon worden en daar dus weer dezelfde straf kon krijgen.

Voor bepaalde bevolkingsgroepen waren jaargang 21

Zowel Vianen als Culemborg waren vrij-steden, anders gezegd Hoge heerlijkheden met hun eigen wetten. De Heren van Vianen komen met een eigen plakkaat voor ‘vage-

bonden'. Een extra regel hierin is dat als burgers de schout niet meehelpen met het zoeken en oppakken, ze een boete van 10 oude schilden kunnen krijgen. Rond Vianen waren groepen van wel 30 fameuze landlopers en bij de vonnissen zie je dan ook dezelfde namen terug komen. Er zijn mensen bij, die meerdere brandmerken hebben en meerdere malen geseseld zijn en daarna verbannen. Culemborg had geen eigen gevangenis, dus als mensen zich daar misdroegen door te bedelen of door zich zedelijk te misdragen dan werden ze direct verbannen. En daar konden burgers een boete krijgen als ze deze mensen geld of eten gaven.

Tussen 1530 en 1811 zijn er zo'n 700

veroordelingen geweest waarin het over bedelarij en landloperij ging. Dit is maar heel weinig in verhouding tot de andere misdaden en in verhouding tot de vele landlopers die er waren. Meestal zijn er dan ook andere misdaden bij, zoals dieverij, onzedelijk gedrag, waarzeggerij, Gods Heilige naam belasteren, onderdak in een schuur gezocht en daar turf gestookt . . .

Na de pauze werden er nog wat vragen gesteld en kwam er nog een levendige discussie over pijnbanken, doodstraffen, rasp en spinhuizen. Hoe veroordeelden in de 16^e eeuw naar de galeien werden gestuurd en in de 19^e eeuw naar het Indische leger. . .

Al met al een leerzame avond.

Speurtocht naar een zestiende-eeuwse charmeur en charlatan

Lezing door de heer dr. Paul Abels op 6 maart 2012. Nette Sjamaar doet verslag.

De spreker is historicus en promoveerde op de Reformatie. Hij kwam de naam Pibe Whyttiezoen op zoveel verschillende plaatsen en in zoveel verschillende hoedanigheden tegen dat de man hem steeds meer intrigeerde.

Hij besloot om een 'aangeklede biografie' van deze 'onbelangrijke' man uit de Achterlanden in de tijd van de reformatie te maken. Het duurde 25 jaar tot hij in vele, vele archieven in binnen- en buitenland genoeg informatie vergaard had om het verhaal rond te krijgen.¹

En wat voor een verhaal. Vanaf het eerste moment hing de zaal aan zijn lippen. Het verhaal was goed gestructureerd, vergezeld van mooie plaatjes, maar ook dia's waarop de grote lijnen en de informatiebronnen weer terug kwamen.

Het is jammer dat er hier slechts plaats is voor een kort verslag. Het was geweldig boeiend, amusant en dan ook nog leerzaam.

Het begon in Grou, een dorp in Friesland. Rond 1542 werd Pibe Whyttiezoen daar op de Abbema State geboren.

Het koor van de Sint-Pieterskerk te Grou, waar Pibe Wytthiezoen Abbema in het midden van de zestiende eeuw ten doop werd gehouden. Foto P. Abels.

Deze Staten waren grote boerderijen – ook wel kleine dorpen – met veeteelt en/of landbouw. De enorme boerderijen zelf, de States, werden bewoond door aanzienlijke families, die niet alleen rijk waren, maar ook veel te zeggen hadden op het gebied van gezag, rechtspraak, verdediging en alles wat de elf steden van Friesland aanging.

Vader Wytthie Pibeszoen was een omstreden man en voerde vele processen. Hij kwam in grote financiële problemen. De

¹ *Ovittius' metamorphosen. De onnavolgbare gedaantewisselingen van een (zielen) dokter in de Reformatietijd*, P.H.A.M. Abels, Delft, 2003, ISBN 9051669925

laatste druppel was dat hij een volledige apotheekinventaris op afbetaling kocht. Kort daarna moest hij zelfs de helft van de Abbema State verkopen.

*Inventaris van een apotheek in de 16^e eeuw.
Houtsneede.*

In 1567 verhuisde zoon Pibe naar het naburige dorp Aldeboarn en trouwde met Waeb Syrksdochter Bornstra, eveneens afkomstig uit een zeer vooraanstaande familie.

Hij koopt een huis in de kern van het dorp en vestigt zich als apotheker. Hij wordt rijk en hoort al snel tot de notabelen van het dorp. Hij krijgt een stem in vele politieke, godsdienstige en gerechtelijke kwesties. En hij is de stem van de katholieken.

In 1580 kiest de stadhouder de zijde van de Spanjaarden en vele Friezen vluchten naar Groningen. In Groningen heerst de pest en in 1581 duikt Pibe daar op als pestmeester. Hij verwekt daar een kind en trouwt met de bewuste vrouw.

Het is onduidelijk waarom Pibe gevlucht zou zijn. Maar als hij van de autoriteiten in 1582 toestemming krijgt om terug te keren

naar zijn vrouw en kinderen in Aldeboarn zijn er wel erg veel aanwijzingen dat hij in Groningen als spion gewerkt had.

Maar ook andere geruchten achtervolgen hem en een jaar later wordt hij opgepakt voor bigamie. Hij krijgt 300 gulden boete en wordt voor 3 jaar uit Friesland verbannen. Omdat hij zich aan deze verbanning probeerde te onttrekken wordt deze levenslang.

In december 1586 arriveert hij in Delft en hij meldt zich bij de gereformeerde kerkenraad, waar hij aantoont dat hij in Amersfoort lidmaat was van deze kerk en dat hij zich in Delft als medicus wil vestigen. Hij zal niet op de hoogte zijn geweest van de strenge regels die er in Delft waren om dit vak te mogen beoefenen en dat de beroemde dokter Pieter van Foreest hier toezicht op hield. Deze schrijft onder zijn verslag: *Welcke Pibe daernae bevonden is een boeff te zijne, die 2 off 3 vrouwen getrouwt ende beslapen heeft.* Zijn verblijf in Holland is nu gevaarlijk geworden. Hij moet vluchten.

In 1588 – 1589 heerst de pest in Duisburg. Als pestdokter wordt hij daar met open armen ontvangen.

Hij krijgt ontslag als ontdekt wordt dat hij geen medicus is. Na een biecht komt hij tot inkeer en laat zich als priester wijden in Keulen. De bisschop van Roermond benoemt hem daarna tot pastoor in Kessel. Hij dient een verzoek in om een pastoors-huishoudster te laten overkomen. Dit wordt goedgekeurd. Maar als deze vrouw uit Aldeboarn arriveert wordt het al heel snel duidelijk dat zij zijn wettige echtgenote is met wie hij twee kinderen heeft. Hij moet direct weg en al zijn goederen worden verbeurd verklaard.

Hij gaat terug naar het land van Kleef en werkt daar 2 jaar als pastoor en medicus.

Maar zijn verleden begint hem alweer in te halen. Hij zal iets anders moeten en de politieke en militaire ontwikkelingen boden hem daar een kans voor, maar daarvoor was wel een gedaanteverwisseling nodig: *dokter/pastoor Pibe Wytthiezoon Abbema verandert in dominee Pibo Ovittius.* De La-

tijnse naam ontleent hij volgens Abels aan de Romeinse dichter Ovidius, auteur van de *Metamorphosen*, die ook verbannen werd.

Maria van Nassau

Hij wint het vertrouwen van Maria van Nassau, gravin van den Bergh. Zij had, net als haar broer Willem van Nassau, voorkeur voor 'verlichte' pastoors en dominees in de hoop de roomsen en gereformeerden bij elkaar te houden. Pibo Ovittius is voor haar de ideale figuur. Hij wordt benoemd tot dominee in Terborg en in Ochten.

Als Maurits echter Gelderland veroveren moeten alle dominees hun papieren overleggen om te laten zien hoe recht zij in de leer zijn.

Maria zoekt een plek voor hem in Utrecht, want de Staten van Utrecht zijn ook zeer mild en kennen geen synodes en predikantenlijsten. Dit tot grote ergernis van de omliggende synoden. Het wordt Werkhoven. Hij werd daar niet hartelijk ontvangen; de meeste inwoners wilden de paapse gebruiken in ere houden en na een ruzie met de koster tijdens het avondmaal kon hij vertrekken.

Stichtse collega's helpen hem een nieuwe standplaats te zoeken en dat wordt

het eiland Wieringen. Daar heeft hij een half jaar gewerkt, maar men twijfelde aan zijn rechtzinnigheid en er waren tegenstrijdigheden in zijn getuigschriften. Na nader onderzoek wordt hij ontslagen.

De twee Avondmaalsbekers van de Hervormde Gemeente van Enschede, met de inscriptie die herinnert aan het verblijf van Pibo Ovittius als eerste predikant in deze stad. Foto Herman Dulenoort.

Hij zoekt zijn heil weer bij Maria, gravin van den Bergh en zij benoemt hem in 1596 tot predikant in Didam. Maar helaas, ook daar kwam hij weer een bekende tegen en al snel zijn er vele beschuldigingen, o.a. van weerwolferij, dus nam hij de benen.

Twente gaf zich in 1598 over en dat betekende dat de kerkenraad van Deventer snel genoeg predikanten moest vinden om de gereformeerde leer te verspreiden. Pibo werd de eerste predikant van Enschede. Hij is daar erg geliefd en zijn naam is zelfs terug te vinden op de voet van een avondmaalsbeker. Maar toen rukten de Spanjaarden toch weer op en alle predikanten moesten vluchten.

Maar nu heeft hij wel goede getuigschriften en hij gaat terug naar Utrecht, wordt daar geëxamineerd en mag aan de gang in Hagestein, Nigtevegt, Tull en 't Waal. De volgende jaren is hij een gerespecteerde en nette predikant in 't Sticht.

Rechts het kerkje van Zuilen, getekend naar de situatie in 1615. Het gebouw links is waarschijnlijk de pastorie annex school, waar Ovittius de laatste jaren van zijn leven doorbracht. Tekening A. Rademaker, circa 1725.

Hij wordt ziek en kan het vele werk niet meer aan. Hij schrijft nog verschillende verzoekschriften aan de bisschop van Roermond en vraagt een vergoeding voor alles dat hem in Kessel is afgenomen, maar het lukt hem niet.

Dan verzoekt hij in Utrecht om een kleine parochie. Die krijgt hij 1610 in het gehucht Zuilen. Hij mag daar ook les geven. Daar is hij in 1618 overleden.

Zijn zoon Wytze was een van de eersten, die als tegelbakker de nieuwe, uit Italië afkomstige, techniek van beschilderen en glazuren van aardewerk beoefende. Hij maakte in 1612 een tegelwerk ter ere van zijn vader. Daarin staat hun familiewapen centraal en erop wordt geschreven dat Piboni Ovittius in 1612 in Zuilen als gereformeerd predikant werkzaam was². Hij liet dit aanbrengen in de muur van de kerk van Aldeboarn waar ook het graf van zijn moeder Waeb Syrksdochter is. Abels komt tot de conclusie dat dit beschouwd moet worden als een vorm van eerherstel en eerbetoon van de zoon aan de vader.

Oplossing van de jubileumprijsvraag

door Ton Reichgelt

In ons vorige nummer (januari 2012) stond een oude tekst, met de opdracht voor de lezer om dit te transcriberen. Hieronder volgt de oplossing met een korte toelichting.

*Een paterken ginck eens drie susterkens vrijen
 ende seijde aen wie die meeste const was becleven
 die zal tavondt met mij te bedde ghedijen,
 dus die susterkens sijn daer bij gebleven.
 Mer dies moet tpaterken tvonnisse gheven
 wie die beste conste dede oft meest ffaelde.
 Met dien heeft dae een haer been opgegeven³
 ende piste doer een oge van eender naelde
 tot int paterkens schoen die daer stondt en draelde⁴
 nochtans en was doghe der naelde nijet nat.
 Met dien sprack sij die daer met paelde⁵
 sulcken const en is noch dit noch dat.
 Doe sprack tpatercken ick heb immer te bat⁶
 mijn schoenen mochten mij achter hurcken⁷.
 Tis haest comen alst oeck wil lucken.*

²Zie afbeelding in het vorige nummer

³Lees: opgeheven (T.R.)

⁴Plagen (misschien hier toch dralen in de betekenis van treuzelen, daar nog staan T.R.)

⁵Daer met paelde = zich daarop spitste (palen = grenzen aan = de volgende zuster?)

⁶Ick heb immer te bat = ik weet het nog beter (T.R.)

⁷Hucken = doorbuigen (in de tekst staat hurcken, wat hetzelfde betekent maar niet past in het rijm)

Volledige tekst www.dbnl.org/tekst. De aantekeningen zijn hieruit overgenomen, aangevuld met eigen opmerkingen (Ton Reichgelt). Het gedicht komt voor in: Refereynen int sot amoureux wijs (nr CXXXIV). Jan van Doesborch. Ed. C. Kruyskamp. Lei-

den, 1940. Sinds 2002 © de bibliotheek der Nederlandse letteren.

Het is typische rederijkerspoëzie, naar vorm (refreinen: Tis haest comen alst oeck wil lucken) en inhoud (grappen en grollen en spitsvondigheden).

Stel je voor

Mijn naam is Lodewijk van Beek, gepensioneerd. Ik ben eind negentiger jaren actief stamboomonderzoek gaan doen. Het was de “wie-waar-wat” nieuwsgierigheid en daarna de sport te vinden waar je naar zoekt. Onderzocht worden de namen Hartgersen (na Napoleon: Van Beek) en Gerritsen, allen uit de regio Telgt–Putten–Ermelo, getraceerd tot 1610. Andere namen zijn Mei-

necke (Cleve 1799), Van Walraven (Dordt-Rotterdam), Harder (Den Helder). Ik maak gebruik van het genealogieprogramma Reunion 9 (Apple). Mijn grootste probleem is een zeevarende te vinden die gedurende de jaren 1940–1945 heeft gevaren maar niet naar Nederland is teruggekeerd. Mijn doel is om een zo volledig mogelijke stamboom te verkrijgen.

Schippersvrouw?

door Ina Budde-Korver

Hinderkien Huiting, of Opoe Rika, zoals ze door mijn moeder werd genoemd, overleed vóór mijn geboorte, dus ik heb haar nooit gekend. Dat ik toch herinneringen aan haar heb, is te danken aan haar originele taalgebruik. Hoewel ze al lang in Duitsland woonde, drukte ze zich nog steeds uit in een ratjetoe van Gronings en Duits. Mijn moeder had dit altijd heel gemakkelijk gevonden, en trakteerde haar kinderen later nog regelmatig op een citaat van haar oma, als dat zo te pas kwam. Ziehier een bloemlezing.

Rika had geen last van “kalte Füße”, maar van “kolde vouten”. Bij haar “Kaffee” wilde ze “kouke” in plaats van “Kuchen”. Als een van haar kleinkinderen protesteerde tegen het dragen van een versteld of gestopt kledingstuk, zei ze: “Besser een Toch dan een Loch”. Toen ze voor het eerst een ijsje proefde, zei ze vol afgrijzen: “Dat is ja so kold wie ies!” Eens had ze een vergiet nodig, maar was vergeten hoe dat in het Duits heette. Dus riep ze naar haar kleinzoon: “Karl-Heinz, bring mal das Ding mit die Lochen”.

Drie foto’s ken ik van Hinderkien Huiting. De eerste foto is waarschijnlijk ge-

maakt in Duitsland; ik schat haar daarop een jaar of 40, of misschien iets ouder. De tweede foto van haar met zoon Karel, zijn vrouw Paula en hun jongste dochter Rika is in 1932 gemaakt in het Julianapark (destijds nog de Tuin van Kol genoemd) in Zuilen. Toen waren mijn opa en oma pas in Nederland. Ze lijkt wel wat op koningin Wilhelmina in haar nadagen: een kleine, stevige vrouw, fier rechtop, een bril met ronde glazen op en een pothoed op haar hoofd, gekleed in een lange donkere winterjas met een bontje. Op de derde foto zit Hinderkien in de tuin van mijn opa en oma op de Van Egmondkade in Zuilen. Deze foto kan niet veel later zijn gemaakt, maar wel in de zomer. Was Hinderkien twee keer op bezoek, of woonde ze een tijdje in Nederland?

Hoewel hij het grootste deel van zijn leven in Duitsland had gewoond, en bovendien een Duitse achternaam had, sprak mijn opa Karel vloeiend en praktisch accentloos Nederlands. Op mijn vraag hoe dat kon, antwoordde hij dat hij uit een schippersfamilie kwam en dat de kinderen uit dat gezin de nationaliteit hadden gekregen van het land waar ze waren geboren. In zijn geval was dat

Nederland, in de Groningse plaats Veendam. Hij overleed in 1957, toen ik 13 jaar was en heel andere dingen aan mijn hoofd had dan de geschiedenis van mijn voorouders. Pas een jaar of zes geleden, toen ik mijn eerste voorzichtige schreden op het genealogiepad zette, besloot ik een en ander eens uit te zoeken. Helaas leefden er toen geen familieleden meer die mij iets hadden kunnen vertellen.

Op Genlias vond ik in Veendam de huwelijksakte van Robert Heinrich Wolfsdorff (die overigens ook in Veendam geboren werd) en Hinderkien Huiting, geboren te Wildervank. Robert Heinrich was een zoon van Robert Theodor Wolfsdorff, geboren in Fraustadt, Posen, en Katharina Lisette Sophia Funke uit Ibbenbüren. Bij Familysearch vond ik een hele lijst kinderen van deze Robert Theodor, die geboren waren in Veendam en in Ibbenbüren, Duitsland, en twee huwelijken van hem, die allebei in Ibbenbüren waren gesloten.

Na bezoeken aan het rijksarchief Groningen en het CBG in Den Haag had ik de familie aardig compleet. Nergens vond ik echter een Wolfsdorff die het beroep van schipper uitoefende. Robert Theodor stond in de geboorteakte van Robert Heinrich vermeld als landarbeider, en in alle volgende akten als bierbrouwer, wat ook in Ibbenbüren zijn beroep was geweest. Hij overleed als koopman. Het beroep van Robert Heinrich was steeds arbeider.

Mijn laatste hoop op de oplossing van het schippersmysterie was het gemeentearchief in Veendam. Daar vond ik onlangs in het bevolkingsregister Veendam 1890-1900 boek I het gezin van Robert en Hinderkien, wonende aan het Westerdiep, in januari 1890 gekomen uit Wildervank, in mei 1897 vertrokken naar Dortmund. Waarom Dortmund? Daar woonde toen wel een jongere (half)zuster van Hinderkien: Wemeliëna Huiting, die getrouwd was met Johannes Hoffaard, eveneens arbeider. Misschien hadden ze daar contact mee. En nog steeds was het beroep van Robert Heinrich: arbeider.

der. Hoe zat dat? Of begon toen pas zijn loopbaan als schipper? Die heeft dan niet lang geduurd, want hij overleed 26-9-1904 in Dortmund, op 41-jarige leeftijd. Zijn weduwe bleef achter met 3 zonen van resp. 17, 12 en 10 jaar. Hoe ze daarna aan de kost kwamen? Ik weet het niet. Ze had toen al heel wat tegenslag gehad in haar leven.

Hinderkien werd 23-10-1865 in Wildervank geboren. Haar vader, Hendrik Huiting, arbeider, was evenals zijn vrouw Hendrikje (Hinderkien) Zegers afkomstig uit Gieten. Zij hadden al twee zoons, Jan en Cornelis. Na Hinderkien volgden nog twee broertjes, die allebei jong overleden. Toen Hinderkien acht jaar was stierf haar moeder. Haar vader hertrouwde een jaar later met Anna Freij. Uit dit huwelijk werden nog vier kinderen geboren, maar alleen de jongste (die waarschijnlijk net als haar oma Wendelina had moeten heten, maar abusievelijk werd ingeschreven als Wemeliëna) bereikte de volwassen leeftijd.

Hinderkien Wolfsdorff-Huiting.

Toen Hinderkien 18 jaar was werd ze zelf moeder. Ze woonde toen in Gieten, maar Hendrik Huiting kwam 13-12-1883 in het ziekenhuis van Groningen ter wereld. In datzelfde ziekenhuis zou hij 13-12-1894,

op zijn elfde verjaardag, overlijden. Op 1-10-1887 werd in Wildervank haar zoon Jan geboren. Haar derde kind, Robert Theodor, kreeg zij 21-10-1889, eveneens in Wildervank. Deze zoon overleed 18-2-1891 te Veendam. Daar werd ook haar vierde zoon Robert Theodorus geboren op 28-4-1892. Pas daarna werd er getrouwd. Het huwelijk met Robert Heinrich Wolfsdorff werd in Veendam gesloten op 18-3-1893, en daarbij werden drie kinderen geëcht: Hendrik, Jan en Robert Theodorus. De huwelijksakte werd niet ondertekend door de bruid; zij verklaarde nooit schrijven te hebben geleerd. Eén van de huwelijksbijlagen was een bewijs van onvermogen, dus geld voor de benodigde trouwpapieren hadden ze niet. In 1894 werd hun zoon Karel Friederich geboren, en daarna kregen ze nog een levenloos geboren kind. En in 1897 besloten ze kennelijk om hun geluk elders te zoeken en vertrokken ze naar Duitsland, misschien wel per schip, via het Dortmund-Eemskanaal. . .

Waarschijnlijk bleven ze na de dood van Robert Heinrich in Dortmund wonen, want Jan trouwde op 10-12-1907 in Eving bij Dortmund met de Groningse schippersdochter Harmina (Mientje) Batisten, en Karel trouwde op 30-6-1919 in Dortmund met Paula Witzenberger, dochter van een mijnwerker. Mijn moeder Paula, die toen 5 jaar was, werd bij dit huwelijk geëcht. Zij bezocht vaak het gezin van Robert Theodorus Wolfsdorff, die getrouwd was met een Duitse vrouw, van wie ik alleen de voor-naam weet: Traudchen. Of Robert Theodorus toen al overleden was, is mij niet bekend. Hinderkien woonde destijds bij dit gezin in Wengern a/d Ruhr in huis, en is daar overleden op 27-11-1943.

Ik kan me voorstellen dat Hinderkien en haar schoondochter goed met elkaar overweg konden. Traudchen was een leuke vrouw, met gevoel voor humor. Wij brachten bij haar in de jaren 50 een paar keer de vakantie door. Wat op ons kinderen vooral veel indruk maakte was haar manier van broodsnijden: niet op een plank, maar met

het brood stevig tegen haar boezem gedrukt. Als zij 's avonds een wijntje op had, begon ze spontaan Nederlandse kinderliedjes te zingen, haar favoriet was: onder moeders paraplu. Zij had ooit een tijdje in Nederland gewoond, en had daar, net als haar schoonmoeder in Duitsland, problemen met de taal. Eens had haar man bretels nodig, maar Traudchen kon de winkelier niet aan het verstand brengen wat ze wilde kopen. Tot ze uiteindelijk zei: "Elastiek voor aan de broekdraagbanden." En na het vertellen van zo'n anekdote gierde ze van het lachen en zei: "Komt, Kinder, wir trinken noch einen, der Onkel Johann kann uns am Kopf blasen!" Deze uitdrukking heb ik nooit in een woordenboek kunnen vinden, maar ik begreep wat ze bedoelde. Onkel Johann was haar zwager Jan Wolfsdorff, die geheelonthouder was.

Jan en Mientje Wolfsdorff verhuisden als eersten naar Nederland, in elk geval vóór 1918, want hun vierde kind werd in april van dat jaar in Utrecht geboren. In 1932 volgde eerst mijn moeder Paula. Zij verbleef een tijdje bij haar oom Jan en tante Mientje, tot de rest van het gezin arriveerde en een woning betrok op de Van Egmondkade in Zuilen. Jan en Mientje woonden om de hoek, in de Marnixlaan. Ik denk dat ze in Utrecht zijn terechtgekomen omdat daar hun oom Karl Friedrich Wolfsdorff woonde, een broer van hun vader Robert Heinrich.

Fam. K. Wolfsdorff in 1932, rechts Hinderkien
Huiting.

Tot zover het verhaal over mijn overgrootmoeder Hinderkien alias Rika, die

schippersvrouw was (of toch niet?). Hoe dan ook, volgens mij was zij een nuchtere, flinke vrouw, die de touwtjes stevig in handen had.

Hinderkien Huiting, dienstmeid, werkvrouw, * 23-10-1865 Wildervank, † 27-11-1943 Wengern a/d Ruhr, Duitsland, dr. v. Hendrik Huiting en Hendrikje (Hinderkien) Zeggers, × 18-3-1893 Veendam **Robert Heinrich Wolfsdorff**, arbeider, * 15-3-1863 te Veendam, † 26-9-1904 te Dortmund, zn. v. Robert Theodor Wolfsdorff en Katharina Lisette Sophia Funke.

Bij dit huwelijk werden 3 kinderen geëcht, t.w.: Hendrik, Jan, en Robert Theodorus.

Kinderen van Hinderkien Huiting:

1. *Hendrik Wolfsdorff*, * Groningen 13-12-

1883, † Groningen 13-12-1894.

2. *Jan Wolfsdorff*, * Wildervank 1-10-1887, † Utrecht 13-2-1965, × Eving (Dortmund) 10-12-1907 Harmina Batisten, * Groningen 18-3-1888, † Utrecht 3-12-1976.

3. *Robert Theodoor Huiting*, * Wildervank 21-10-1889, † Veendam 18-2-1891.

4. *Robert Theodorus Wolfsdorff*, * Veendam 28-4-1892, × Traudchen N.N.

5. *Karel Friederich Wolfsdorff*, * Veendam 10-6-1894, † Utrecht 7-4-1957, × Dortmund 30-6-1919 Paula Witzemberger, * Eving (Dortmund) 10-9-1896, † Utrecht 18-7-1991.

6. *N.N. Wolfsdorff*, levenl. geb. kind, * Veendam 10-7-1896.

Anna van de Hoef

door Gijns van Valkenhoef

Terwijl ze stil zit te poseren voor een portret heeft ze alle tijd om na te denken. Dat overpeinst Antje van de Hoef en ook waarom ze deze portretten eigenlijk laat maken van haarzelf en haar nieuwe echtgenoot Reinier Esveld. Tijdens haar eerdere huwelijk is er niets van gekomen. Haar vorige man zaliger, Hendrik van Valkenhoef, was al overleden voordat ze had kunnen bedenken dat ze wel een aandenken voor later zou willen hebben. Dat koppige onder huwelijkse voorwaarden willen trouwen van die man ook. Was ze toch mooi bijna alles kwijtgeraakt toen hij overleed. De beide panden aan de Langestraat nrs. 137 en 139 kort na elkaar gekocht, waren al belast met het erfdeel van de moeder van zijn vier kinderen uit zijn eerste huwelijk met Geipje van Eijden. Dat was een huwelijk in gemeenschap van goederen. En die vrouw was toch al zo'n op geld belust type. Toen Hendrik een keer ernstig ziek was, had zij alvast een boedelverkoop gehouden als zijnde weduwe en heeft ze bij de notaris de opbrengsten laten vastleggen. Mooie boel zeg. Uiteindelijk overlijdt Geipje zelf toch nog eerder dan haar man. Vlak voor haar overlijden heeft zij haar

testament laten aanpassen en laat zij haar bezittingen – de helft van het gemeenschappelijk kapitaal – na aan kinderen en echtgenoot. De vier kinderen erven samen 0,8 van een van de panden. Geipje was zo ziek dat ze niet meer kon schrijven en tekent met een kruisje. De kinderen worden opgevangen bij familie van Geipje in Hoogland.

Wel goed dat zij, Antje, er nog kan blijven wonen. Maar bij de dood van Hendrik wordt zijn aandeel in de panden van 1,2 nu ook nog belast met een erfdeel van 6/7 voor de vier kinderen uit dat huwelijk en de twee zonen die zij van Hendrik heeft. Tegenover haar inbreng van 9000 gulden in de onder huwelijkse voorwaarden gesloten echt staat dan nog maar 1530 gulden van zijn kant. Van de andere kant begrijpt zij de gedrevenheid van Hendrik wel. Hij was de zoon van een arme baggerman/bouwknecht die buiten de kleine Koppelpoort woonde naast het terrein van de Eeckmolen. Hij had zich goed opgewerkt, natuurlijk ook met behulp van het kapitaal dat zijn eerste vrouw had ingebracht, maar toch. De meubelzaak en de winkel in houten gebruiksvoorwerpen lopen goed. En hij wilde het erfdeel van zijn eerste

Reinier Esveld en Antje van de Hoef

vier kinderen niet laten verwateren bij een eventueel eerder overlijden van haar, zijn tweede vrouw. En nu heeft zij bijna niets. Daarom heeft zij de schilder de opdracht gegeven van de beide portretten twee exemplaren te maken, één voor Gijs, haar enige overgebleven zoon uit haar eerste huwelijk - nu de jongere zoon onlangs is overleden - en één voor Henk Esveld, haar zoon bij Reinier. Deze laatste was voorheen meubelmaker in Nijkerk en zet de zaak aan de Langestraat voort.

Als Antje op bijna 60-jarige leeftijd in 1896 overlijdt, staan de beide panden aan de Langestraat met twee panden in de Teut en de winkelinventaris aan de activazijde.

De erfgenamen en andere crediteuren leveren een saldo van ruim 6000 gulden waarvan dus de helft kan worden verdeeld tussen Gijs en Hendrik. De andere helft is voor echtgenoot Reinier die na krap een jaar in 1897 op 55-jarige leeftijd hertrouwt met Barbara de Beer die dan 38 jaar is. Barbara vindt niets van de schilderijen van haar voorgangster en verkoopt ze samen met veel van de inboedel om haar eigen stempel op het huishouden te kunnen zetten terwijl ze bovendien kleiner moeten gaan wonen. De schilderijen worden opgekocht door Johann Matthias Schwitznier die komend uit Olst in Amersfoort is neergestreken op 't Zand 21 met zijn vader Johann en beide zussen Mien en Heintje.

Hoe het Leger des Heils in onze familie kwam...

door Peter Nekkers

“Jan, het gaat niet goed met je” zegt de chef gemeentewerken van Ellecom staande in de deuropening. “Je doet je gezin te kort door je weekloon aan drank uit te geven en op je werk ben je ook niet meer die harde werker van 5 jaar geleden.”

Jan is opgestaan en heeft de pet in de hand genomen. Hij kijkt naar de vloer. Johanna en de kinderen houden zich stil op de achtergrond.

“Ik weet wat u bedoelt, meneer.”

Net naast de hoofdstraat van Ellecom

ligt de onverharde weg die naar de Veluwezoom leidt. Een kort weggetje, zonder officiële naam, dat alleen wordt gebruikt door de bosarbeiders wanneer zij van en naar hun werk in de donkere bossen van de Veluwe lopen. Aan dat weggetje ligt het kleine huisje van Jan Nekkers en Johanna.

Het is nog een mooie woning, zo'n huisje uit het midden van de 19^e eeuw, met een voorgevel bestaande uit een deur en een raam op de begane grond en nog een zolderaampje op de eerste etage. Wanneer je de deur opent sta je direct in de woonkamer. 's Winters hangt Johanna wel eens een wollen gordijn achter de deur om de koude buiten te houden.

Binnen is er eigenlijk maar één grote ruimte, met een tafel in het midden en een kachel met fornuis tegen een zijmuur. Boven dat fornuis is een eenvoudige schouw met schoorsteen. Achter in de kamer is een bedstee en een kleine trap naar boven, naar de eerste verdieping. Daar is ook een aantal slaappleatsen.

Jan en Johanna wonen er nu 6 maanden, eigenlijk sinds hun trouwdag in de winter van 1876. Tuinman Jan is geboren in Ellecom, waar zijn vader ook tuinman is. Hij is als veertienjarige leerling begonnen. En, hij heeft Johanna in dit dorp ontmoet. Zij komt uit Zutphen en is werkzaam als dienstbode bij de gemeentesecretaris. Zij is in de kost bij een collega van het gemeentehuis.

Het jonge stel voelt zich rijk in het 'eigen' huurhuisje dat de gemeente aan zijn tuinman ter beschikking stelt. En, laten we eerlijk zijn, wie wil er niet aan de Veluwezoom wonen? Het is heden ten dage nog steeds een geliefd woongebied. De situatie van Jan en Johanna verandert echter snel wanneer Johanna zwanger wordt en haar eerste kind krijgt, de kleine Toos. Het wordt druk voor Johanna, nu zij naast haar werkkring voor een baby moet gaan zorgen. Toch weet zij haar tijd zo in te delen dat het allemaal lukt: werken, opvoeden, huishouden en voor Jan zorgen. En dat met een minimaal inkomen.

Niet lang daarna dient zich de volgende zwangerschap aan. Die van Anton. En daarna die van Margo. Het huisje raakt nu echt vol. Overal zijn slaappleatsen voor de kinderen gemaakt en het is de gehele dag een drukte van belang. Jan vindt het allemaal een beetje teveel van het goede en loopt na zijn werk wel eens een straatje om. Liefst doet hij dan het café De Lantaarn in de Hoofdstraat aan, om eens even met andere mannen over de lokale en wereldpolitiek te praten. De opkomst van het socialisme, onder aanvoering van Domela Nieuwenhuis en de jonge Pieter Jelles Troelstra, is een actueel onderwerp. Op zich niet verkeerd voor Jan om hierover mee te praten, maar Jan neemt kleine glaasjes jenever als spraakwater. Daar in café De Lantaarn vindt Jan zijn leven beter dan thuis of op het werk. . .

Twee problemen duiken nu op. Dit gedrag van Jan kost ten eerste veel van het karige weekloon. En ten tweede wordt zijn gedrag thuis en op het werk nogal ongepast. Thuis is hij kortaf en nors. Op het werk is hij 's ochtends nog slaperig en de rest van de dag kijkt hij slechts uit naar het volgende bezoek aan De Lantaarn. Of, hij denkt enigszins afwezig aan zijn half gevulde fles jenever, thuis in de voorraadkast onder de trap. Johanna ziet de situatie in de loop van de volgende jaren steeds verder verslechteren. Inmiddels zijn er nu 5 kinderen geboren.

En dan komt het moment dat de chef gemeentewerken op zondagmiddag bij het huisje aanklopt en Jan de wacht aanzegt: "Jan, we hebben het er al vaker over gehad, maar er verandert niets in je gedrag en ik wil je zeggen dat de gemeente maatregelen wil nemen."

"Oh" zegt Jan bedeesd. Hij durft verder niets te vragen over die maatregelen, maar hij vreest het ergste.

"Jan", gaat de chef verder, "het lijkt me goed dat ik je nu hier thuis waarschuwen en vertel wat de heren op het gemeentehuis van plan zijn."

Jan blijft strak naar de grond kijken.

“Het is fijn dat u de moeite neemt om me op zondag op te zoeken om dit te vertellen, meneer. Komt u toch binnen en neem een stoel.” Jan gaat zijn chef voor naar de tafel en wijst een stoel aan. De chef gaat tegenover Jan zitten en steekt van wal.

“Jan, ze hebben bij de gemeente het beste met jou en je gezin voor. Jullie zijn gewaardeerde Ellecommers. Maar men wil dat jij van de drank afblijft. Daarom gaan ze je deze week voor de keus stellen: ofwel jij gaat een tijdje naar de Rijkswerkinrichting⁸ in Veenhuizen, waar je een opvoeding krijgt, ofwel je wordt overgeplaatst naar de gemeente Zutphen, waar je als tuinman weer aan de slag kunt. Een voorwaarde daarbij is dat je je daar in Zutphen aansluit bij het Leger des Heils. Daar kan men erop toezien dat je niet meer in de fout gaat.”

Jan is er stil van. Zoveel informatie ineens, en wat een slechte berichten, en wat een moeilijke keuzes. En kennelijk is het al voor hem beslist dat hij zijn werk in Ellecom kwijtraakt. Voor Jan is dit moeilijk te overzien en hij zoekt de ruimte om hier over na te denken.

“Ik schrik ervan meneer.”

De chef houdt wijselijk zijn mond. Hij is meer geoefend in zulke moeilijke gesprekken dan Jan. Na enige tijd zegt hij: “Denk goed na over je toekomst en vertel me eind van de week wat je wilt gaan doen. De gemeente zal je helpen bij de uitvoering van je besluit.”

Het jonge gezin van de tuinman blijft geschrokken achter in het huisje. De zondagmiddag lijkt ineens niet zo mooi meer. . .

Er volgt een spannende week, waarin Jan van de schrik niet meer drinkt. Hij loopt dag en nacht te piekeren en overlegt vaak met Johanna. Hij kan niet met anderen over deze persoonlijke misère praten. Het is toch wel heel erg gênant als je baas met zo'n me-

dedeling komt. Jan heeft ook nooit beseft dat iedereen, inclusief zijn werkgever, op de hoogte is van zijn cafébezoek. Nu voelt hij dat het hele dorp naar hem kijkt.

Jan houdt zoveel van zijn Johanna en de kinderen, dat de keuze voor een eenzaam verblijf in Veenhuizen al snel afvalt. Hij zou zich daar geen raad weten. Het andere alternatief is dan toch aantrekkelijker: overgeplaatst worden naar Zutphen en weer in een bekende werkkring. Alleen, dat Leger des Heils, wat is dat precies?

De dan nog jonge organisatie van oprichter William Booth heeft nog maar weinig anhang en is nog niet wereldwijd verspreid. Dus het is niet zo vreemd dat Jan er niets van afweet. In Zutphen is het Leger in die tijd echter al een bekende sociale instelling, waar godsdienst en sociaal welzijn elkaar aanvullen. Zij richt zich op de bestrijding van armoede, drankzucht en prostitutie. Het uiterlijke vertoon van het Leger, zoals het geüniformeerd zingen, marcheren en muziek maken in de straten van het centrum van Zutphen, valt bij de bewoners al minder op.

De keuze valt dus op Zutphen, inclusief de gestelde voorwaarden. Het gezin verhuist al snel naar de nieuwe woonplaats. Met paard en wagen brengt een verhuisbedrijf de kleine inboedel op kosten van de gemeente Ellecom over. Hun nieuwe huisje staat in de Bornhovestraat⁹ (nummer 19). Het is ongeveer even groot als het vorige, alleen de achtergevel van het huis heeft geen ramen en deuren. Het zit vast aan de oostelijke stadsmuur van Zutphen. Het huisje staat er nu, in de 21^e eeuw nog en werd nog vele jaren door de jongste dochter Willemien en haar nichtje Gretha (kleindochter van Jan en Johanna) bewoond.

Jan stelt zich onder toezicht van het Leger en bezoekt wekelijks de bijeenkomsten

⁸In 1823 gesticht door de Maatschappij van Weldadigheid, bestemd voor landlopers, bedelaars en verwaarloosden, later rijkswerkinrichtingen.

⁹De Bornhovestraat dankt haar naam aan het Bornhof, een bekend bejaardentehuis in Zutphen. De oorspronkelijke locatie (nu omgebouwd tot particuliere kleine woningen) grenst aan de achterzijde aan de Bornhovestraat. Het Bornhof is vele eeuwen geleden gesticht met gelden van de heer Borro.

in het gebouw aan het Hagepoortplein. Zijn leven wordt rustiger en beter. De opgroeiende zoons, met name Willem, willen hun vader nog wel eens plagen met een uitnodiging om een borrel te nemen, en de verleiding blijft natuurlijk wel bestaan, maar Johanna houdt haar man er keurig van af. Het gezin krijgt uiteindelijk 15 kinderen (waarvan 3 tweelingen) en 9 daarvan bereiken de volwassenheid.

En de verdere invloed van het Leger? Jan blijft trouw en tijdens zijn begrafenis in 1925 klinken dan ook de vrolijke godsdienstige liederen. Zijn eerder genoemde

dochter Willemien (ongetrouwd), zijn kleindochter Gretha (ongetrouwd) en hun nichtje Betsy blijven hun gehele leven Heilsoldaat. De andere kinderen hebben enige sympathie voor het Leger en kennen de teksten van de liederen nog tot op hoge leeftijd uit het hoofd.

De vraag blijft nu welke gevolgen de eventuele keuze van Jan voor een verblijf in Veenhuizen op zijn gezin zou hebben gehad? We weten het antwoord niet, maar wellicht was het kindertal niet op 15 uitgekomen...

Een verhaal over echte liefde, de kerk, het platteland, vroeger en een kersttraditie

door Tineke Nieuwesteeg

We gaan terug naar 1890, naar een kleine plattelandsgemeente tegen de Belgische grens: Chaam. Er werd een huwelijk gesloten tussen Jan de Jong en Anneke Siemons. Dat dit geen gearrangeerd huwelijk was maar echte liefde blijkt uit het volgende:

Jan was een weeskind en was door zijn voogd al jong uit werken gestuurd als brouwersknecht in dienst bij een brouwer in Alphen. Daar was hij natuurlijk in de kost en zijn werk bestond vooral uit het rondbrengen van vaten en tonnetjes bier naar herbergen in de omtrek.

Een paar dorpen verderop woonde de familie Siemons met drie kinderen. De oudste dochter Anna was toe aan werken en werd als dienstbode in dienst genomen bij, jawel, diezelfde brouwer in Alphen. Ze was daar dus ook in de kost en woonde boven in de meidenkamer. Deze Anna Siemons vond de brouwersknecht (= Jan de Jong) kennelijk heel aardig en probeerde vaak met hem in contact te komen. Met haar werk kon ze wel wat regelen. Haar taak was o.a. het verschonen en klaarleggen van droge handdoeken bij de waterton (waston) in de stal. Het klaarleggen van zo'n droge handdoek "moest" dus altijd gebeuren als de brouwers-

knecht kwam om zich te gaan wassen. Die waston was 'n grote ton, die gevuld werd met water uit de put. Hij stond altijd in de wagenshuur, annex stal. "Iedereen" had in die tijd een paar koeien, vandaar die stal.

Toen het de brouwer en z'n familie duidelijk werd dat er tussen die twee "iets" was, werd Anna weggestuurd, want met z'n tweeën onder hetzelfde dak slapen was absoluut uit den boze. Anna liep (te voet dus) naar haar geboortedorp Zundert terug. Toen Jan dat 's avonds hoorde, nam hij de volgende morgen in alle vroegte een paard uit de wei mee, sprong erop en ging zo snel hij kon ook richting Zundert.

En tot ieders schrik kwamen ze met zijn tweeën op dat paard weer terug. Maar Jan had wel wat geregeld hoor. Onderweg had hij met zijn voogd een gesprekje gehad. Die wilde Jan wel in de kost 'overnemen' om als boer te komen werken. Zodat Anna gewoon in de kost kon blijven bij de brouwer.

Maar je snapt wel, getrouwd moest er toch wel worden en dat deden ze in 1890. Al gauw kwamen er kinderen, elf op een rij. Dat waren Willem, Toon, Bart, Anna, Kees, To, Lies, Marie, Janus, Mina en Sjef. Al die kinderen werden geboren in het kleine slaapkamertje boven hun winkeltje. De zu-

van moeder Anna, tante Begijntje uit Gent, kwam bij elke geboorte bakeren.

Saillant detail in dit verhaal: de tweede zoon, Toon, zou vele jaren later mijn grootvader worden.

Er waren altijd een inwonende knecht en een meid in dienst. Er waren dus veel monden te voeden. Maar Anna en Jan bleken handelsgeest en ondernemingszin te hebben. Ze kochten een oude herberg en maakten van die bouwval een florerend bedrijf. Hun pand bestond al snel uit een café/herberg met een winkeltje, annex bakkerij. Ze verkochten behalve brood ook kruidenierswaren, garen en bandjes, wol en knopen. Deze winkel/herberg hebben Anna en Jan ook uitgebreid met een graan- en veehandel. Jan was vooral de veehandelaar.

Behalve hun café was ook het winkeltje zondags open. En dat was toen heel belangrijk. Dat had te maken met de rol van het kerkelijk leven in zo'n Brabants dorp. Je moet weten dat het café midden in het dorp, tegen de kerk aan stond. En nog voordat 's morgens de mis begon werd het dan ook heel druk in de winkel.

Voor de zondagse mis kwamen natuurlijk ook alle verderweg wonende kerkgangers, veelal boeren die niet iedere dag in het dorp kwamen. Die wilden hun zondagse kerkgang combineren met het doen van de boodschappen. Voordat de mis begon gaven ze hun "boodschappenlijstjes" af in de winkel. Onder de mis werden dan alle korfjes (mandjes) gevuld met de bestellingen. Na de kerk werden die boodschappen opgehaald en werd het traditionele borreltje na de kerk gedronken.

Ook voor in de kerk waren er 'contracten'. Vooral 's winters. Zo hadden de De Jongs 's morgens voor de mis al vele stoofjes gevuld met hete kooltjes en die geplaatst bij de vaste (betaalde) plaatsen in de kerk (dit ook op bestelling natuurlijk).

Dat de kerk en de pastorie belangrijke instanties waren, blijkt ook uit het volgende relaas: Werd er iemand begraven, dan was de bijbehorende koffietafel in het café van Jan de Jong, trouwde er een dorpsgenoot, dan werd er groot feest gevierd. Na zulke bijeenkomsten waren er vaak allerlei broodjes en vleeswaren over. Die werden dan vanuit de herberg gebracht naar de pastorie. Die 'restjes' werden deels uitgedeeld aan behoeftige parochianen maar de clerus heeft daar ongetwijfeld ook prima van gegeten.

In dit grote hardwerkende gezin heeft ook altijd veel muziek gezeten, zowel letterlijk als figuurlijk.

Iedereen kon aardig zingen en zat op het kerkkoor. En veel gezinsleden speelden al snel hun deuntje mee in de plaatselijke harmonie. Aanvankelijk op klarinet, piccolo en tuba e.d., later kwamen er ook saxofoons! In huis stond ook een oude piano.

In de winter werd er vaak om 6 uur gestopt met werken. De winkel ging dicht. Dan was het wassen en daarna ging de piano open. De hele buurt kwam dan bij elkaar om samen te zingen.

Op eerste kerstdag ging na half twaalf altijd het café dicht. Kerstdag was immers een familiefeest. Dan werd er 's middags al volop gezongen rondom het kerststalle-

tje. Alle kerstliedjes kwamen dan natuurlijk langs.

Op ene kerstdag kreeg moeder Anna een goed idee. Bij de bureu, in de kerk dus, stond zo'n mooie grote kerststal. Zou het nou eens niet leuk zijn om met de kleine kinderen bij die grote stal de liedjes te gaan zingen? Zo gedacht, zo gedaan. En ze ging met haar kroost zachtjes de kerk in. Terwijl ze daar aan het zingen waren, stond meneer pastoor

achterin de kerk stiekem te luisteren en eerlijk is eerlijk, hij vond het prachtig.

En tot ieders genoegen vroeg hij het volgende jaar of ze dat weer wilde doen, kerstliedjes zingen in de kerk met de kinderen, en dan met alle kinderen uit de buurt. Zo gebeurde! En werd het zingen in de kerk om half 5 op eerste kerstdag een traditie. Tot op de dag van vandaag. En Anna en Jan... dat waren dus mijn overgrootouders.

Nico van Poeteren, een vermaarde phytopatholoog

door Guus van Poeteren

Ir. Nico van Poeteren (1882-1946)

Nico van Poeteren

Het levensverhaal over mijn grootvader van vaderszijde vond ik op een website. Over hem weet ik persoonlijk niets. Mijn vader was geen verteller. Ik heb dit verhaal bij toeval gevonden. Het is door een collega van mijn grootvader, prof. dr. W.K.J. Roepke, geschreven. Mijn grootvader vormde destijds samen met prof. Roepke en mej. H.K.G. de Bruyn de redactie van het wetenschappelijke *Tijdschrift over plantenziekten*. De necrologie verscheen in dat tijdschrift (52e jaargang nr. 4, 1946). Het tijdschrift bestaat ook nu nog, als het *Euro-* jaargang 21

pean *Journal of Plant Pathology*. De volledige tekst van de necrologie is te vinden op <http://www.springerlink.com/content/p7633j41808n2386/fulltext.pdf>. Wij nemen hieruit het gedeelte over de mens Nico van Poeteren over:

Zoo is het leven van Nico eigenlijk in tamelijk rustige banen verlopen. Hij was in de eerste plaats organisator en leider; als onderzoeker zal men zijn naam in de annalen der phytopathologie niet tegenkomen, wat niet wegneemt, dat hij een groot aandeel in het tot stand komen van de vele publicaties van den P.D. heeft gehad, welke geschriften steeds zonder vermelding van auteursnamen werden gepubliceerd. Wat mij in Nico steeds het meeste heeft geboeid, dat was de mensch, al is dit moeilijk onder woorden te brengen. Wellicht kan men getuigen, dat hij de eenvoud in persoon was; een en al ongekunsteld, beminnelijk en van groote bescheidenheid; eerlijk, oprecht en zuiver in al zijn bedoelingen. Steeds trachtte hij het goede in den medemens te zien, de vermeende of werkelijke fouten van anderen veroordeelde hij niet, maar hij trachtte ze psychologisch te doorgronden en te verklaren. Geen mensch was volgens hem werkelijk slecht, iedereen wil op zijn manier het goede, zoo ongeveer luidde zijn axioma. Een blijmoedig optimisme schraagde hem ook in moeilijke oogenblikken van zijn leven. Maar dit alles verklaart niet voldoende de persoonlijke charme die van hem uitging;

een fijn en innerlijk zeer beschaafd mensch is met hem heengegaan. Moge hij thans de rust vinden, waarvan hij op deze aarde niet meer heeft kunnen genieten!

Het gezin van Nico van Poeteren met Guus zittend op de voorgrond.

Elizabeth Cornelia (Betsy) van Goor

Betsy heeft haar echtgenoot in Den Haag ontmoet, waar zij ook woonde. Kort na hun huwelijk, op 21-8-1911, zijn zij verhuisd naar Wageningen en op 4-5-1927 werd het huis *Anstruwe* gekocht aan de Rijksstraatweg 69 (vanaf 5-5-1955 Generaal Foulkesweg). De naam *Anstruwe* is bedacht door Betsy en is een fantasienaam door samenvoeging van enkele roep- en/of voornamen. De naam was in zwarte letters geschilderd, juist onder het dakraam.

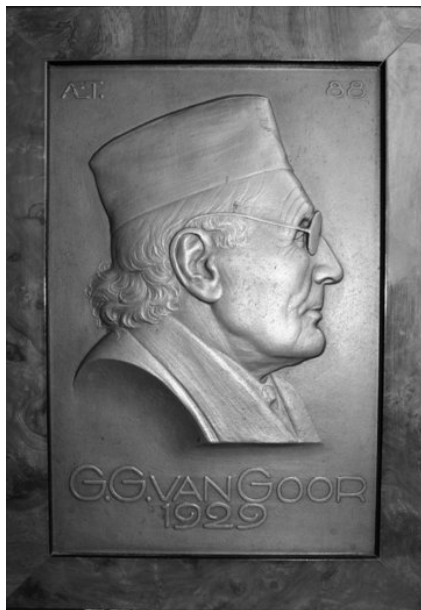
Betsy was één van de drie eerste vrouwelijke studenten aan de Rijks Hogere Land-, Tuin- en Boschbouwschool te Wageningen (de latere Landbouwhogeschool) en behaalde haar diploma in 1907. Daarna was

zij werkzaam bij het Rijksproefstation voor Zaadcontrole te Wageningen.

Aan het begin van de tweede wereldoorlog (1940) is het gebied waar Nico en Betsy woonden tot spergebied verklaard en moesten zij verhuizen. Vanaf de achtertuin had men uitzicht op de Grebbeberg. Moeder Betsy was niet erg huishoudelijk aangelegd, zij beschikte daarom over een groot servies. Uit voorzorg (stelen van de Duitsers) hebben zij het servies begraven in de achtertuin. Echter, het ongeluk wilde dat er precies in hun achtertuin een tank heeft gereden en daarbij een draai heeft gemaakt. Vrijwel het gehele servies is toen verloren gegaan.

Op 27-3-1956 verhuisde zij naar het rusthuis *Mooiland* te Doorwerth waar zij bijna 15 jaar prettig heeft gewoond. Het huis *Anstruwe* is verkocht op 18-3-1960, aan ook een tuinbouwkundige, Ir. J. van der Harst. In 1969 is het huis verkocht aan de huidige bewoner, de heer C.M. Karssen (oud rector).

Kort voor het overlijden van haar vader is er een bronzen portret van hem gemaakt.

G.G. van Goor, vader van Betsy van Goor. Portret in bezit van G.G. van Poeteren.

genealogie

Ir. Nicolaas (Nico) van Poeteren, zn. van Johannes Gijsbertus van Poeteren (geëmployeerde van een handelskantoor, boekhouder, accountant met procuratie) en Jacoba Wilhelmina Reeser, * 's-Gravenhage 25-1-1882, Inspecteur- Hoofd van de Plantenziektkundige Dienst te Wageningen vanaf 1919. De IPD viel rechtstreeks onder het ministerie van Land- en Tuinbouw, † Wageningen 10-7-1946, begr. Wageningen 13-7-1946, × 's-Gravenhage 4-8-1911 Elizabeth Cornelia (Betsy) van Goor, dr. van Gerhardus Gijsbertus van Goor (hoofdonderwijzer, koster, voorlezer en secretaris van de Kerkvoogdij) en Machtelina Elisabeth (Betje) Kapteijn¹⁰, * Bar-

neveld 20-9-1885, doopsgezind, tuinbouwkundige bij het Rijksproefstation voor Zaadcontrole te Wageningen vanaf september 1907 tot haar huwelijk in 1911, † Wageningen 9-10-1970, begr. Wageningen 14-10-1970.

Uit dit huwelijk 2 zonen:

1. Ir. Johannes Nicolaas Adrianus (Hans) van Poeteren, * Wageningen 19-1-1913, † Maastricht 17-9-1998.
2. Ir. Gustaaf Gerhard (Guus), * Wageningen 19-12-1915, electrotechnisch ingenieur op de scheepswerf 'De Schelde' te Vlissingen, † op de Noordzee kort na 28-2-1942 (op de persoonskaart staat in potlood vermeld: "Op 28 februari 1942 overgestoken per kano naar Engeland, doch nooit aangekomen, vermist").

Hendrikus van den Bielerd (1827–1908)

door Willem van Maren

Hendrikus van den Bielerd en Aaltje Bloemendal.
Fotograaf J.K. Kiek, Leiden (circa 1868). Particuliere collectie.

De overgrootvader van wie ik het minste weet is Hendrikus van den Bielerd (roepnaam Drikus). De verklaring hiervoor is simpel. Vrijwel alle kleinkinderen van Hendrikus - en dat zijn er heel veel - zijn pas geboren nadat hij was overleden. Geen van mijn ooms en tantes en maar heel weinig van de neven en nichten van mijn vader hebben hun opa persoonlijk gekend. Hendrikus was echter een markante persoon en hij is nog niet vergeten.

Hendrikus was geboren op 2-10-1827 op de boerderij Harselaar tussen Barneveld en Voorthuizen. Hij was het vierde kind van Lubbert van den Bielerd (1786–1862) en Jannetje van 't Ooster (1794–1860). Zijn ouders waren in 1821 in Barneveld getrouwd en hebben in totaal zeven kinderen gekregen, waarvan er één al jong was overleden. Het eerste kind van Lubbert en Jannetje heette Hendrik en was naar de vader van Lubbert vernoemd. Het derde kind was weer een zoon en werd naar de andere opa vernoemd. Toen het vierde kind weer een jongetje was kwam een overgrootvader aan

¹⁰zus van de beroemde Nederlandse sterrenkundige J.C. Kapteijn; red.

Het gezin van Hendrikus van den Bielerd en Aaltje Bloemendal omstreeks 1890. Het meisje dat als vierde van rechts staat afgebeeld is Jansje (1877-1952), de grootmoeder van de auteur. Fotograaf J.H. van der Laag, Wageningen Particuliere collectie.

de beurt om vernoemd te worden, die heette ook Hendrik. Geen probleem, het jongetje kreeg de naam Hendrikus met als roepnaam Drikus. In de negentiende eeuw zien we in deze streek wel meer dat de voornamen wat opgepoetst werden. Dan werd Hendrik Hendrikus, Albert werd Albertus en Lubbert kreeg dan Lubbartus als naam.

De familienaam Van den Bielerd is ontleend aan de boerderij Klein Bieler/Bielaer/Bielerd aan de Kallenbroekerweg in Barneveld. De familie had lang op Klein Bieler gewoond, maar was in 1774 naar een andere boerderij verhuisd en ook de vader van Hendrikus was al niet meer op Klein Bieler geboren. De familie noemde zich echter nog altijd Van den Bielerd en die naam werd later ook officieel vastgelegd toen men in de Franse tijd zijn fami-

lienaam moest laten registreren. De schrijfwijze was nogal wisselend en we vinden ook na 1815 de familienaam nog gespeld als Van den Bielder, Van den Byldert, van Bielerd, enz. Pas de generatie van Hendrikus hanteerde een vaste spelling.

In 1840 verhuisde het gezin van Lubbert en Jannetje naar boerderij Den Akker bij Voorthuizen. We weten niet hoe lang Hendrikus bij zijn ouders is blijven wonen, maar in 1860 is hij boerenknecht bij een Aaldert van Hell in Zwarteboek. Iets later werd hij knecht bij Harmen van den Bijtel op de boerderij Groot Overhorst bij Voorthuizen. De vader van Hendrikus was altijd alleen maar pachtboer geweest, maar Van den Bijtel was een belangrijke boer en bezat wel zestig hectare grond. Harmen van den Bijtel was gehuwd geweest met Geertje Bos,

maar sinds 1860 weduwnaar en had nog twee dochters thuis. Twee zoontjes waren al heel jong overleden en een derde dochter was getrouwd met een dominee. Het volgende jaar trouwde weer een dochter en nu was alleen dochter Maartje nog thuis. Ondanks het standsverschil moet Maartje wel iets in Hendrikus hebben gezien en op 19-2-1863 trouwen ze. Hendrikus is dan al 35 jaar en Maartje 29. Op 3 januari van het volgende jaar krijgt het echtpaar een dochtertje dat ze naar oma Geertje vernoemen, maar de naam wordt verfraaid tot Geertruida (roepnaam Trui). Ruim een jaar later overlijdt opa Harmen van den Bijtel, hij heeft zijn kleindochter dus nog kunnen zien. Weer een jaar later op 7-9-1866 overlijdt ook Maartje en Hendrikus blijft met zijn dochtertje achter op de grote boerderij.

Op grond van de huwelijksvoorwaarden was Hendrikus geen erfgenaam van zijn vrouw. Dat waren zijn dochtertje en zijn schoonzusters. Hij mocht wel als vruchtgebruiker op de boerderij blijven wonen totdat hij eventueel zou hertrouwen. Daarna zou hij pacht moeten betalen. Twee jaar na de dood van zijn eerste vrouw hertrouwt Hendrikus in Barneveld op 16-7-1868 met Aaltje Bloemendal, de dochter van Jan Brand Bloemendal en Aaltje Lokhorst. We weten niet meer hoe die twee elkaar hebben leren kennen. Aaltje kwam evenals de eerste vrouw van Hendrikus uit een welgestelde boerenfamilie in Barneveld. Hendrikus was nu al veertig jaar en Aaltje pas tweeëntwintig (geboren op 20-8-1845). Dat was een groot leeftijdsverschil en veel mensen klesten daarover. Hendrikus vond het helemaal geen probleem en als iemand er iets van zei, dan wees hij op het gezegde: *“Beter de broek aan een wieg gescheurd, dan een oud wijf in bed gebeurd.”* Hendrikus heeft vaak in de wieg kunnen kijken want tussen 1869 en 1899 werden elf kinderen geboren. Het laatste kind overleed al binnen twee jaar, maar de meeste van de andere kinderen zijn vrij oud geworden. Zoon Jan Brand was het tweede kind en hij was

nog ziekelijk en is altijd ongehuwd gebleven. Men verwachtte dat hij niet oud zou worden. Toch was Jan Brand in 1935 al 64 toen hij overleed, niet door ziekte, maar nadat hij door een auto was aangereden toen hij de weg tussen Renswoude en Veenendaal overstak.

De Maanderbuurt in Ede. Tekening van Sientje Mesdag-van Houten, de echtgenote van de schilder Hendrik Willem Mesdag. Sientje heeft destijds ook meegewerkt aan het Panaroma Mesdag in Den Haag. Datum onbekend, eind 19^e eeuw. Bron: Het Gelders Archief, Topografisch-historische Atlas Gelderland, inv. nr. 1551-GM 08799.

Hendrikus had geen zin om pachter van zijn schoonzusters te blijven en verhuisde met zijn gezin in 1883 naar de boerderij Klein Heest in de Maanderbuurt in Ede. De laatste drie kinderen zijn hier geboren. Hendrikus moet een hele goede boer zijn geweest. In een boek over de geschiedenis van Ede lezen we *“Reeds is opgemerkt dat de veeteelt in onze streken niet van veel betekenis was. Slechts enkele boeren hadden een veestapel die inderdaad uitstekend was.”* Vervolgens worden twaalf boeren genoemd waaronder Hendrikus.

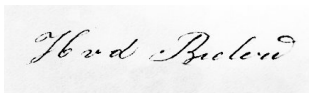
De weg in de Maanderbuurt waaraan de boerderij Klein Heest lag was vóór 1900 nog een modderige zandweg. De burgemeester van Ede reed eens met zijn koets over de weg toen hij Hendrikus met zijn paard en wagen of koets tegenkwam. De weg was glibberig en misschien heeft Hendrikus niet voldoende uitgeweken, hoe dan ook, de burgemeester gleed met zijn koets in de sloot.

Het commentaar van Hendrikus: “*De weg is net zo goed van mien als van hum*”.

Hendrikus en zijn gezin behoorden bij de Nederlands Hervormde Kerk. In 1886 ontstond in deze kerk een scheuring die bekend staat als de Doleantie. Deze groep verenigde zich in 1892 met een andere groep die al in 1834 (de Afscheiding) was afgesplitst. De nieuwe groep noemde zich de Gereformeerde Kerken in Nederland. De gehele schoonfamilie van Hendrikus ging over naar dit nieuwe kerkgenootschap evenals zijn oudste dochter Geertruida. De familie oefende wel druk uit op Hendrikus om ook Gereformeerd te worden, maar dat heeft hij geweigerd. Deze gebeurtenissen zullen binnen de familie ongetwijfeld tot hevige discussies aanleiding hebben gegeven.

Er zijn vier foto's bekend waar Hendrikus op staat. Op de oudste foto staat hij samen met zijn vrouw Aaltje. De foto is waarschijnlijk al voor 1870 gemaakt door de bekende fotograaf J.D. Kiek uit Leiden, die zijn naam heeft gegeven aan het “kiekje”. Misschien moet deze foto wel als de trouwfoto van Hendrikus en Aaltje beschouwd worden. Twee andere foto's lijken op elkaar en tonen het gehele gezin omstreeks 1888–1890. De vierde foto is waarschijnlijk gemaakt in 1903 tijdens de 35-jarige bruiloft van Hendrikus en Aaltje. Er staan 31 personen op de foto, kinderen, neven, nichten

en verdere schoonfamilie. Hendrikus zetelt als een patriarch in hun midden. Vijf jaar later overlijdt hij op 12-12-1908. Hij is in Ede begraven. Anderhalf jaar later op 5-7-1910 overlijdt ook zijn vrouw Aaltje.

Handtekening van Hendrikus van den Bielerd, 1877.

Wat voor man is Hendrikus geweest? Hoe was zijn karakter? Er leeft niemand meer die het kan vertellen. Enkele van zijn kinderen (de moeder van mijn vader was er één van) heb ik wel gekend. Het waren in het algemeen opgewekte en humoristische mensen. Daarom geloof ik graag dat Hendrikus en zijn vrouw Aaltje ook plezierige en gezellige mensen zijn geweest.

Verantwoording

Met dank voor de bijdragen van de heer L. van den Bielerd in Lelystad en de heren J.L. van Maren (†) en H. van Maren (†) in Barneveld.

Literatuur

De Geschiedenis van Ede, Vereniging Oud Ede (Ede 1933)

J. Hols, *Barneveld Historische Kadaster 1705-1805*, publikatie 226 van de Ver. Veluwe Geslachten (Barneveld 1995)

Een tieneravontuur met gevolgen

door Miny Vos-Seppenwolde

Mijn overgrootmoeder heette Dirkje. Ze was geboren in 1852 in Schooten, waarschijnlijk als jongste kind van Jan Adrianus van der Brugge en Dirkje Vermeer, die op haar beurt weer naar haar moeder Dirkje vernoemd was. Als zij 4 jaar is overlijdt haar vader en moet moeder voor 4 kinderen zorgen. . . Van haar jeugd weet ik weinig, alleen is bekend dat zij het heel moeilijk gehad hebben en dat er een tweede vader komt als zij 9 jaar oud is.

In Haarlem (vlak bij Schooten) wordt

in 1854 een jongen geboren: Roelof Hendrik Wasterval, die in 1870 als 16-jarige geëngageerd wordt als marinier 3^e klasse voor de tijd van 10 jaar met een handgeld van twintig gulden. Volgens zijn paspoort is hij dan circa 1.66 1/2 cm. In die tijd heeft hij al kennis gemaakt met Dirkje en die kennismaking is niet zonder gevolgen gebleven: op 15-10-1872 wordt baby Agatha geboren. Hij is dan 18 jaar en Dirkje 20. Trouwen kunnen ze niet: er is dan toestemming van de koning nodig en bovendien mag hij van

de marine niet trouwen in die 10 jaar! Toch blijven de twee bij elkaar want 4 jaar later wordt er een babyzoon geboren. Roelof wordt gereëngageerd in 1880 en krijgt dan een handgeld van 150 gulden; er wordt dan getrouwd in 1881. Agatha is 9 jaar en haar broertje 5. Vijf maanden later wordt zusje Clasientje geboren. Moeder Dirkje en de oudste kinderen zijn dol op dit zusje dat jammer genoeg, als zij 4 jaar is, aan de kroep overlijdt. Vlak erna overlijdt er een jonger broertje aan dezelfde ziekte.

Dirkje van der Brugge met haar dochter en zoons, uitgezonderd de oudste die al met 16 jaar naar de "Oost" vertrokken is.

Vader Roelof is weinig thuis. Het gezinnetje is, als vader in de Oost is, woonachtig in Rotterdam, na het huwelijk wonen ze in Amsterdam en daar doet Dirkje, om geld te verdienen, de was voor de beter gesitueerden die veelal op en rond de grachtengordel woonden. De schone was werd door Agatha weer terug gebracht en dat was zwaar werk voor een 10-jarig meisje. Veel lopen vooral in de winter over de spiegelgladde bruggen was niet niets, maar als het goed gevoren

had sneed zij af en liep over het ijs naar de andere kant van de gracht. Ja, Agatha zakte door het ijs en moest weer naar huis met een loodzware mand. . .

Roelof Wasterval: sergeant-majoor bij de marine

Roelof was geen gemakkelijke man, met militaire precisie runde hij zijn gezin, ze gingen naar Den Helder, weer terug naar Amsterdam en in die tijd werden er nog 6 zoons geboren, de jongste als Agatha 18 jaar is. Zij wordt door Roelof gesommeerd om haar dienst te verlaten en thuis te komen helpen. In 1894 wordt hij wegens "lichamelijke gebreken niet door de dienst veroorzaakt" met pensioen gestuurd. Hij koopt dan in de Haarlemmerstraat tegenover het Oost-Indisch Huis een koffiehuis. Er bestaat een foto uit 1910 waarop hij met vrouw en twee zoons voor het pand staat. Roelof blijft ook in het burgerleven zeer militair bezig. Hij eist dat de kleinkinderen bij het eten aan tafel staan en niet spreken en met behulp van een stok achter de rug rechtop staan;

zodra hij weg is zorgt Dirkje dat het dolle pret wordt. De drie dochters van Agatha zijn Dirkje dan ook een grote steun als Roelof in 1924 overlijdt. Dirkje kan haar kleinkin-

deren nog enkele jaren verwennen: zij overlijdt in 1932. Haar naam leefde voort in haar oudste kleindochter en in een der achterachterkleindochters van Agatha.

Mijn avontuur met het zoeken naar mijn overgrootouders

door Hetty Kroes

Zoals bijna iedereen heb ik ook 8 overgrootouders namelijk:

1. Johanna Plas en Everardus van Deventer
2. Kuintje van de Kuinder en Gerrit Pieter Kroes
3. Aukje Kamstra en Pieter Kuipers
4. Gerritje van de Wal en Dooitse van der Zee

Daarvan kies ik Aukje Kamstra uit om wat over te vertellen. Hier is namelijk iets ongewoons mee aan de hand. Want toen ik begon met genealogie en in Leeuwarden mijn licht hierover ben gaan opsteken, bleek al gauw een merkwaardige situatie.

Dat twee kinderen uit één gezin op dezelfde dag trouwen komt nogal eens voor, maar drie is toch wel bijzonder, lijkt mij. Zij trouwden op dezelfde dag 17-11-1872: Anna, Aukje en Berber Kamstra, respectievelijk geboren 1846, 1848 en circa 1850.

Toen de meisjes wilden trouwen bleek het dat Berber nooit was aangegeven en dat hun vader eigenlijk geboren was als Harmen 'Kamstra' en niet als 'van der Horst'. Harmen was de vader van de meisjes, zijn vader en moeder waren officieel Ruurd Kamstra en Anna of Antje Stoelinga, gehuwd in 1813. En er heeft naamsverandering plaats gevonden voor vader Harmen en zijn 3 dochters op 11-10-1872.

Harmen bleek ook niet te zijn aangegeven, en krijgt in Sneek op 21-1-1845 een akte van bekendheid i.v.m. de Militie op naam van Harmen Stoelinga. Hij was bij loting in 1839 te Leeuwarden d.d. 13-1-1845 vrijgesteld van militaire dienst. Bij zijn trouwen op 9-2-1845 heette hij ook Stoelinga, maar zijn kinderen werden als van der Horst aangegeven. Hier ligt nog steeds een open vraag.

Bij vonnis van de arrondissementsrechtbank te Sneek d.d. 11-10-1872 werd beslist dat de geboorteakten verbeterd werden door in plaats van de woorden 'van der Horst' te stellen 'Kamstra', aantekening door ambtenaar van de B.S. in IJlst d.d. 16-10-1872, dit voor vader Harmen en zijn 3 dochters.

Terug in de tijd naar de ouders van Harmen. Dit waren zoals gezegd Ruurd Kamstra en Anna of Antje Stoelinga, Bij hun trouwen op 14-3-1813 was hij schoenmaker en zij dienstmaagd. Deze Ruurd is een maand na zijn trouwen al in dienst gegaan, namelijk op 27-4-1813, als remplaçant van Albert Hendriks Braam. Maar al kort daarna, in 1814, wordt hij al als vermist opgegeven.

Gevonden documenten:

Braam, Albert Hendriks, loteling, vermoedelijk lichter 1812, kanton Sneek lot nr. 73; plaatsvervanger Ruurd Klazes Kamstra, geb. 1792 te Sneek, lot nr. 110

Kamstra, Ruurd Klazes, schoenmaker, geb. Sneek 6-5-1792, wonende aldaar, burgerlijke staat niet vermeld, zoon van Klaas Ruurd Kamstra en Sjoukje Sintjes. Loteling lichter 1812 mairie Sneek lot. Nr. 110. Plaatsvervanger (nummerwisseelaar) voor Albert Hendriks Braam; 27-4-1813 fuselier 124^e regt. Inf. Onder nr. 5059, 5^e bat., 4^e comp.; is in 1813 gedeserteerd en wordt eind 1814 vermist; zijn laatste bericht was van 25-8-1813 uit Maastricht; bij aanname familienaam 19 jaar; komt niet voor in de dossiers plaatsvervangers.

De kinderen van Anna, allen te Sneek geboren:

1. Ruurdie Kamstra 25-8-1813 met de aantekening vader afwezig, thans in mi-

litaire dienst.

2. Pieter van der Horst 29-12-1815, † 5-4-1819, aangegeven door zijn vader Sijmen van der Horst.
3. Harmen van der Horst 22-3-1820, maar werd niet aangegeven. Zijn naam later veranderd in Kamstra.
4. Klaaske Stoelinga 25-4-1821, aangegeven door de vroedvrouw, † 2-5-1823.
5. Pieter Stoelinga 10-7-1823, aangegeven door de vroedvrouw,
6. Cornelis Stoelinga 29-3-1826, aangegeven door de vroedvrouw, † 29-11-1828.
7. Klaaske Stoelinga 27-1-1829, noemt zich later 'van der Horst', aangegeven door de vroedvrouw.
8. Cornelis van der Horst 15-8-1834, als zoon van Simon/Symen van der Horst en Antje Stoelinga.

Conclusie van mij is: Ruurd en Anna trouwden om het kind dat op komst was een naam te geven, bovendien was er geld nodig voor het een en ander, waardoor hij als remplaçant in militaire dienst ging.

Of Harmen werkelijk een zoon van Ruurd was valt mijns inziens te betwijfelen. Ook is voor mij nog steeds een vraag: hij is getrouwd als Stoelinga, en het 1^e kind heet al van der Horst. Op die vraag heb ik nog geen antwoord gevonden. Of de ambtenaar van de B.S. was zo hier en daar ook het spoor bijster.

Ruurd was al gauw vermist in 1814, waardoor Antje niet met Symen kon trouwen, maar zij woonden wel samen, en er kwamen ook kinderen van.

Ik meen dat bij vermissing de verjaring daarvan 25 jaar was, en misschien nu nog is. In elk geval is haar huwelijk pas ontbonden bij vonnis van de arrondissementsrechtbank te Leeuwarden d.d. 15-9-1841 en twee maanden later, op 28-11-1841, trouwt zij alsnog met haar Symen van der Horst, zij 50 jaar, hij 49 jaar.

Deze hele geschiedenis is nooit ter sprake gekomen in de familie en was een

verrassing toen ik er tegenaan liep. Ik vraag me zelfs af of mijn grootmoeder dit ooit heeft geweten, want er werd altijd veel van de familie verteld en daarmee doorgegeven aan de volgende generaties. Maar vele vragen zullen wel voor altijd onbeantwoord blijven.

Dit was dus mijn avontuur met Aukje Kamstra; mijn overgrootmoeder, op de foto met haar kleindochter Aukje op schoot, mijn moeder. Mijn moeder werd naar haar grootmoeder vernoemd.

bronnen

DTB en BS Sneek, Leeuwarden.
Loteling lichting 1812 mairie Sneek lot. nr. 110.

OA Sneek inv. nr. 1812 mairie Sneek nr. 26.
Vermisten; Reg. naamsaanninge Sneek fol.120 aktenr. 966.

Op de lijst vermisten toegang 11 inv. nr. 6510 nr. 22; OA Sneek fol. 120.

Grietje van Someren

door Corien Radstok

De overgrootouder waar ik op dit moment het meest in geïnteresseerd ben is Grietje van Someren. De reden daarvoor is vooral dat ik sinds een aantal jaren in Voorthuizen woon en vanuit onze achtertuin uitzicht heb op het buurtschap Zeumeren. Dit roept de vraag op of er een relatie is tussen het buurtschap en de familie Van Someren. Een vraag die nog niet beantwoord is. Maar het zoeken is belangrijker dan het vinden.

Grietje kwam uit Barneveld! Ze werd daar in het dorp geboren op 29 september 1850 als dochter van Hendrikus van Someren en Hendrika van der Vaarst. De Vaarst: ook al een buurtschap hier vlakbij, tussen Voorthuizen en Barneveld, nu een wijk van het uitdijende dorp Barneveld. Maar dit terzijde.

Zoals zoveel meisjes werd ze dienstbode. Tot 1885, toen ze dienstbode was in Amersfoort en daar op 34-jarige leeftijd trouwde met de 10 jaar jongere Peter Wijlands. Hij was geboren in Nijkerk en arbeider in Amersfoort.

Denk niet dat ze al te oud was om nog

een groot gezin te stichten! Op haar 43-ste beviel ze van haar 6^e en 7^e kind. Aangezien dat de derde tweeling was, vond de Nieuwe Amersfoortsche Courant dit wel een vermelding waard.

— De vrouw van den daglooner P. W. alhier verblijdde gistermorgen haar echtgenoot voor de derde keer met de geboorte van tweelingen. Verraste zij hem den 27. September 1886 met een jongen en een meisje: den 10. Augustus 1890 werden twee zoons geboren, en den 10. Augustus 1894 twee dochters. De gelukkige ouders kunnen dus voortaan tegelijk den geboortedag van vier hunner spruiten vieren. Het is ons onbekend of de man eenige tegemoetkoming noodig heeft of wenscht, doch eenieder die van eenige stoffelijke belangstelling in zijn geluk wil doen blijken, kan aan het bureau van dit blad zijn adres te weten komen.

Het bericht stond op 11 augustus 1894 in de krant. Of het nog veel stoffelijke belangstelling heeft opgeleverd, is niet bekend. Rijk zijn ze er in ieder geval niet van geworden.

In 1902 verhuisde het hele gezin naar Huis ter Heide, alwaar Peter een betrekking kreeg op het landgoed Dijnselburg. Daar is Grietje in 1934 overleden, drie jaar na haar man.

Mijn overgrootmoeder is nooit vergeten dat ze uit Barneveld kwam. Ze heeft tot haar

dood de Veluwe kap gedragen. Sommige familieleden zijn van mening dat dat vooral een vorm van doorgeslagen zuinigheid was, een trek die in de familie meer voorkomt. Ik houd het erop dat ze hechtte aan het behouden van het goede uit het verleden.

Tja... Het verhaal gaat in Chaam...

door Tineke Nieuwesteeg

Soms heeft een familie een pikant verhaal. Zo ook onze familie.

Dit verhaal gaat over mijn overgrootvader Anthony Marcellus Frederik Hendrik Anna van der Westerlaken. Een man met 5 indrukwekkende voornamen. Dat geeft te denken als eeuwenlang alle mannen in de familie gewoon Jan, Willem of Toon heten. Daar wilden we meer van weten en jawel hoor...

We spreken over Chaam, een klein Brabantse dorp tegen de Belgische grens.

Dit dorp had rond 1850 een burgemeester, dhr. Bekkers. Deze man was ongetrouwd en heeft voor zijn huishouden altijd meisjes in dienst gehad.

In de vorige eeuwen was het de gewoonte dat de gegoede burgerij en de adel een dienstmeisje of kindermaisje in dienst hadden. Zo'n 'meid' woonde intern en behoorde min of meer tot de huishouding.

Een van die meisjes die bij de burgemeester werkte, was Wilhelmina Joosen. Eind 1850 bleek zij van haar 'meneer' een kind te verwachten.

Die meneer Bekkers was echter niet van plan met haar te trouwen. Het standverschil was immers te groot. En dus werd er gezocht naar een geschikte huwelijkskandidaat. Dat werd ene Jan van der Westerlaken. Op 2-11-1850 trouwde die met hoogzwangere Wilhelmina (Mina) en twee maanden later, op 6-1-1851, werd de kleine Toon geboren. Die kreeg vijf officiële namen mee van zijn 'natuurlijke' vader maar werd verder voor 100% geaccepteerd als kind van

Jan. Ook bij de burgerlijke stand is Anthony Marcellus een 'echte' Westerlaken.

Maar in een klein dorp als Chaam was de geboorte van deze baby overal het gesprek van de dag.

En voor vader Jan heeft daar dan ook wel wat tegenover gestaan; Jan bleek een goede handelsgeest te hebben en heeft in de loop der jaren zijn bezit aardig uitgebreid. Zo bouwde hij voor al zijn kinderen woningen en bedrijfspanden (o.a. enkele molens en een brouwerij). Die bouwde hij op grond die hij had 'ontvangen' van zijn burgemeester, die heel erg rijk was en veel grond bezat. Die grondtransacties zijn uiteraard vastgelegd maar in Chaam was het een publiek geheim dat Jan van der Westerlaken al die grond in bezit kreeg omdat Toontje een kind was van de burgemeester. Officieel is het bovenstaande nooit bevestigd. Slechts die grondverkoop en de naamgeving zijn twee duidelijke aanwijzingen voor de grote mate van waarschijnlijkheid van dit verhaal.

Omdat genealogie doorgaans uitgaat van officiële gegevens en aktes, is Anthony Marcellus Frederik Hendrik Anna (Toon) van der Westerlaken dus gewoon mijn overgrootvader.

Anthony Marcellus Frederik Hendrik Anna van der Westerlaken

Mijn overgrootouders: hoe zij elkaar leerden kennen

door Tineke Nieuwesteeg

Mijn voorouders, familie Van der Werff, komen uit de stad Groningen. Nou ja, mijn overgrootvader tenminste. Want het had nogal wat voeten in de aarde eer ook mijn overgrootmoeder naar die stad wilde.

Hoewel we vrij weinig weten over de leefomstandigheden van het gezin Van der Werff is het volgende verhaal wel bewaard gebleven.

Zo tussen 1870 en 1880 ging zoon Fokko wel eens “stappen” met zijn vrienden. Ze gingen dan met een rijtuigje/koetsje op zondag na de mis naar het Groningse platteland, het Hoge Land, dronken wat bij een uitspanning en hadden waarschijnlijk veel plezier.

Op zekere zondagmiddag reden ze door het dorp Westernieland. Langs de weg stonden wat jongedames en een ervan was Johanna Brigitta Buldt. Ze was geboren op 16-12-1852 als dochter van een van de notablen van het dorp. Haar vader bezat namelijk een grote kleermakerij en had nogal wat kleermakers in dienst. Die woonden trouwens altijd bij de familie in huis.

Tussen deze Johanna en Fokko werd het liefde op het eerste gezicht en ze gingen elkaar vaker zien. De liefde groeide en Fokko schreef zelfs enkele verzen voor zijn geliefde:

“Aan Johanna”

*Zaagt gij mijn hart van binnen
Dan zaagt ge ook hoe mijn mond
Wanneer hij elke stond
U spreekt van eeuwig minnen
De waarheid slechts verkond
Dan waar gewis mijn tederheid
Het loon der wedermin bereid*

Er was echter een groot probleem: Johanna was een echt plattelandskind en was verknocht aan haar familie en het dorp, terwijl Fokko een echt stadsmens was en in de stad zijn werk had. Hij was, zoals men in

Groningen zei, een echte stadjer.

De hele familie Van der Werff moest er aan te pas komen om Johanna Buldt naar Groningen te krijgen. Zo schreef Fokko's zus een brief naar Johanna om te vragen of ze alsjeblijft naar de stad wilde komen want ze konden hun broer echt niet missen. Hij was kostwinner omdat hun vader al in 1865 was gestorven. En gelukkig... de liefde overwon en Johanna verhuisde naar Groningen waar op 18-10-1880 haar bruiloft met Fokko van der Werff plaats vond.

Fokko en Johanna zouden veel kinderen krijgen, zeker 10, waarvan de eersten een tweeling waren. Tot groot verdriet zijn de meeste kindjes als baby al gestorven. Maar gelukkig... een van hun dochters is mijn grootmoeder geworden.

Een kant en klare genealogie op internet

door Marlies van der Heijden

Ik ben Marlies van der Heijden. Ik vond op internet al een kant en klaar verhaal over mijn voorouder aan moederszijde, de strohoedenmaker Jacob Damave. Het verhaal is geschreven door Leontien Belgraver, en is te vinden op <http://www.zevensprong.biz/Damave/geschiedenis/Levensverhaal%20Jacob%20en%20Lijntje%20Damave.doc>.

Het is wel grappig dat er veel is onderzocht naar wat mijn voorouders hebben gedaan. In het jaarboek van het Sociaal Historisch Centrum voor Limburg Deel XLVI-2001 wordt verslag gedaan van het onderzoek door Annemarie Cottaar en Leo Lucassen naar de Strohoedenmakers uit het Je-

kerdal in Nederland 1750–1900. Ik merk dat een groot deel van hun nazaten er mee bezig zijn, ik kan dus heel veel vinden op internet over mijn voorouders. De vele verhalen van mijn moeder maken het voor mij erg levendig, het is net of ik ze persoonlijk heb gekend. Ook kan ik in het verenigingscentrum in Weesp het een en ander vinden van mijn moeders moeders kant. Dat waren marskramers uit Oost-Duitsland, de Familie Kerstholt. Daar is van alles over te vinden. Zij hebben o.a. het jacht voor de prins van Monaco gebouwd en zijn daardoor failliet gegaan. Ik hoop nog veel meer gegevens te achterhalen.

Mijn overgrootouders Hilhorst

door Ery van Schalkwijk

Verhalen over o.a. mijn overgrootouders kreeg ik dikwijls te horen als ik in de 70-er jaren na mijn werk nog even voor een gezellige borrel naar mijn ouders ging.

De portretten zijn mijn overgrootouders en de grootouders van mijn moeder (Aleida Petronella de Bruin) in de vrouwelijke lijn (dus via mijn grootmoeders zijde).

De getoonde beelden zijn: Toon Hilhorst en Nel Bakker, die beiden in Soest woonden en wel op de boerderij *Dorrestein*.

Zijn bijnaam was Toon van Dorrestein, naar de naam van zijn boerderij. In Soest was slechts één boerderij Dorrestein, waarvan in 1719 al een vermelding is. Het moet aanvankelijk een grote boerderij zijn geweest. Echter door de splitsing over de zonen is dat in de loop van de tijd minder geworden. Met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid is hij, Toon Hilhorst, op die boerderij *Dorrestein* geboren. Deze boerderij was eigendom van de vader van Toon Hilhorst en is van vader op zoon overgegaan. Deze boerderij stond in de buurt van *het Keienhuys*, dat in de bossen

staat in Hees aan de Turfweg.

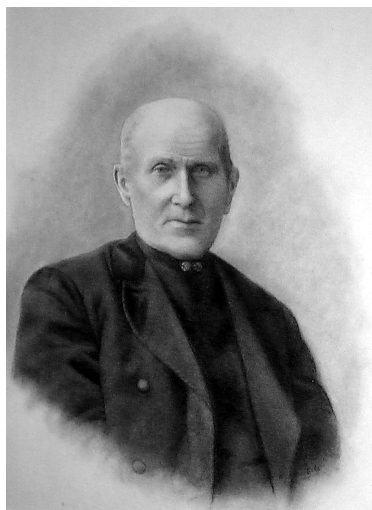
Toon Hilhorst was een zoon van Wous Hilhorst, die aan het Kerkpad in Soest woonde en aldaar overleed. Toon was dus boer en had koeien en landerijen. De boerderij was van vader op zoon overgegaan. Rijk waren deze mensen niet, maar ze hadden wel landerijen.

Toon Hilhorst was getrouwd met Nel Bakker en zij werd door mijn moeder als Opoe aangesproken, wat in die tijd heel gebruikelijk was.

Nel Bakker kwam van de boerderij *de Kooi* waar zij in 1851 was geboren. Dit is tegenwoordig in Soest te vinden aan het begin van de Dorresteinweg bij de kruising met de Laanstraat.

Aan de gezichten is veel af te lezen. Het zijn geen atelierfoto's, maar getekende portretten. En daarvan heeft u nu een foto. Neemt u van mij aan dat de man, Toon Hilhorst, een opgewekt mens was. Ik vind bovendien dat het te zien is op de tekening/foto.

Zijn vrouw daarentegen “liep met een

Toon Hilhorst en Nel Bakker

looië kistje” en was dus zwaarmoedig.

Mensen liepen vroeger erg veel. Zo ook kwamen ze uit *de Kooi* gelopen naar de rooms-katholieke kerk *Petrus en Paulus*. Het lopen ging vaak op klompen. Normalerweise was dat niet gewoon. Echter omdat de boerderij nogal excentrisch lag (dus relatief ver buiten het toenmalige dorp) en men door modderpaden moest lopen, deed men klompen aan, zodat schoenen gespaard bleven en men deed die klompen voor de kerk uit en schoenen aan. De klompen stonden dan of buiten of in de hal van de kerk.

Toon Hilhorst draagt op het bord van zijn hemd twee gouden knopen, z.g. “keelknopen”.

Nel Bakker draagt een kap met daaronder een “Boekijzer” (wij kinderen noemden dit een “kopijzer”). Dit was een gouden beugel, in de vorm van het hoofd, die onder de vierkante muts werd gedragen. De beugel liep dus achter het hoofd om en aan beide zijden voor het oor langs, waar aan beide zijden “boeken” zaten (vierkante plaatjes met versiering, die boeken werden genoemd). De foto toont zo’n boek. Echter, zoals u ze nu ziet zijn er hangers/een ketting van gemaakt. Het rechter voorwerp is één van de keelknopen van Toon Hilhorst.

Boekijzer en keelknoop

De keelknopen van overgrootvader en de boeken van de hoofdversiering van overgrootmoeder zijn nog in de familie. De bloedkoralen ketting is gedeeld en de diverse achterkleinkinderen hebben daar een stuk van. De portretten moeten van circa 1870 – 1880 zijn. Het paar is op 20-5-1876 getrouwd.

Mijn moeder (Aleida) was, zoals ik al eerder schreef, een kleindochter van deze Toon Hilhorst en Nel Bakker en een dochter van hun dochter (Adriana) van het getekende stel (de portretten zijn nl. tekeningen).

Toon Hilhorst en Nel Bakker hadden samen zeven kinderen: twee dochters en vijf zonen.

Rijk was Toon Hilhorst dus niet, wel had hij landerijen. Hij bekleedde geen openbare functies in de gemeenschap. Hij was een harde werker en had geen tijd voor gemeenschapsfuncties.

Roosjeroos

door Dick van den Bergh

Tijdens mijn onderzoek stuitte ik op de interessante site www.roosjeroos.nl. Deze site is nuttig als u vermoedt dat een familielid naar Nederlands-Indië vertrokken is.

Ik vond de grootvader van mijn vrouw Will hierop terug. Hij was geboren in Mardij (bij Breslau) in 1862 en aangemonsterd bij het KNIL. Mardij kunnen wij niet traceren. Willem Slotboom is hiermee bezig.

Heinrich Wilhelm Knotte, overleden 22-12-1912 te Selong (Lombok), heeft meegedaan met een aanval op fort Tjara Ne-

gara (Lombok) op 18-11-1894: schampschot rechter borst, schot door de rug. Colijn, de latere minister-president, gaf daarna de opdracht om kogels uit te sparen en vrouwen en kinderen aan de bajonet te spietsen en de klewang te gebruiken. Geen fraaie, maar wel echte geschiedenis. In die tijd is zijn moeder Emilie Grohmann naar Indië gegaan om haar zoon te bezoeken. Zij is niet meer teruggekeerd naar Pruisen en is overleden op Java. Er is een documentaire op TV geweest over Tjara Negara.

Een levenslustige overgrootmoeder

door Hetty Venema-Braam

Mijn favoriete overgrootmoeder is Clara Catharina (Clara) Schultetus Aeneae, de overgrootmoeder van mijn man.

Waarom deze overgrootmoeder? Wel, uit bewaard gebleven brieven en aantekeningen van haar komt een vrolijke en flinke vrouw tevoorschijn. Een vrouw die genoot van haar gezin, van reizen, uitgaan, gezelschap en lekker eten. Maar ook een vrouw die geïnteresseerd was in haar medemens.

Clara ging graag op reis en dat gebeurde meestal in gezelschap van haar schoonzusje Harmke Bol-Venema. Een uitgebreid verslag van haar drieweekse reis (september 1891) door Nederland samen met Harmke is bewaard gebleven.

Wat opvalt in dit reisverhaal is dat die drie weken vol gepland stonden met musea-bezoek, met rijtoertjes langs mooie buitens, met gezellige gesprekken, met het genieten van heerlijke diners, met visites afleggen, met operabezoek en dat de vrouwen vaak dubbel lagen van het lachen.

Al hield Clara dan van uitgaan en plezier maken, ze had zeker oog voor serieuze zaken. Zo bezocht ze tijdens deze reis ook een doven- en blindeninstituut. Over het blindeninstituut schreef ze: "Maar daar werd men ontroerd van door al die stumperds te zien,

en toch al weer gelukkig dat ze daar zoveel konden leren, dat men haast niet kan begrijpen hoe blinden het kunnen leren." Clara eindigde haar reisverslag met: "Het reisje is mij uitstekend bevallen en is zonder hinderenissen van stapel geloopt."

Thuis speelde Clara veel piano en organiseerde graag een feestje. Zo is er een programma waarin haar vier zonen en haar zwager Bol een rol speelden. Het werd aangekondigd als: "Onherroepelijk de laatste Galavorstelling door het Honden- en Apentheater. De optredens worden verzorgd door: Tonny de aap, bekroond met hoepelspringen. Wiglius de hond, beroemd wegens polkadansen. Lenus de aap, bekend wegens dansen en musiceren. Hond Lidius, groot succes voor gymnastiek. Ten slotte het optreden van de orang-oetang Bol, merkwaardig om groote en zijne buitengewone springtoeren. Na afloop Straussbal."

Clara is met haar tweelingbroer Botto geboren te Sint Jacobi Parochie 31-8-1844, dochter van Wiglius Schultetus Aenee (Aeneae), medicina doktor en Lijdia Reijntjes, overleden Groningen 24-2-1925, trouwde Het Bildt 17-8-1870 Jan Azings Venema, arts (Sappemeer 1841-1901). De vier zonen zijn geboren tussen 1871 en 1879.

Van links naar rechts: Ellenus, Wiglius, moeder Clara, Lydius, vader Jan en Tunny's

Bovenstaande gegevens zijn afkomstig van de heer R.K. Aeneae Venema (1913–2002); zie ook zijn boek: *Azing Jans Venema, zijn voorouders en nakomelingen*, blz. 156–157.

Mijn overgrootvader de (Hartman)laan uitgestuurd

door Ton Hartman

Onderlaatst vroeg iemand wie of welke Hartman vernoemd was in de naam van deze laan? Natuurlijk zei ik met enige trots dat mijn overgrootvader Piet Hartman (1852–1910) geëerd werd met deze pittoreske laan. Wat had deze Piet Hartman, geboren en getogen in Hoogland, voor bijzondere diensten voor de gemeenschap van Soest gehad dat deze straat zijn naam draagt?

Naast andere bestuursfuncties was het wethouderschap voor hem een belangrijk tijdverdrijf, gedurende 20 jaar had hij op het pluche vertoefd. Zijn carrière begon hij als raadslid. Nauwelijks vier jaar woonachtig in de gemeente Soest werd hij al verkozen op een zetel in de gemeenteraad van Soest. Enig nepotisme zal wel meegespeeld

hebben, want de oom van zijn echtgenote hield het vanwege zijn leeftijd en gezondheid voor gezien. Dertig jaar is hij raadslid geweest. Toen de burgemeester Mr. Constant Jacob Willem Loten van Doelen Grothe voor drie maanden op huwelijksreis ging met zijn echtgenote werd Piet Hartman tijdelijk als wethouder aangesteld. Blijkbaar heeft hij dat tijdelijke wethouderschap tot tevredenheid vervuld want toen korte tijd later de langstzittende wethouder ermee op-hield mocht hij de functie definitief overnemen. Helemaal vlekkeloos verliep deze verkiezing niet, de burgemeester hield zich niet aan de formele regels. Dat boerenraadsleden dit niet stilzwijgend aanvaarden zal de burgemeester, meester in de rechten, niet ver-

wacht hebben. Het gaf toch wel een smetje op zijn verdere glanzende loopbaan. Maar daarmee was ook al duidelijk dat niet iedereen blij was met de benoeming van mijn overgrootvader tot wethouder.

Piet Hartman

Na 20 jaar zag de oppositie de kans schoon om van deze wethouder af te komen en liet die kans niet onbenut, doch de figuurlijke doodsteek lijkt toch uit het college van B & W gekomen te zijn. Met die 20 jaar was Piet Hartman nog steeds het groentje van het college, over ervaring gesproken!

Maar met een reguliere herverkiezing staakten de stemmen. In de tweede ronde werden mijn overgrootvader en de tegenkandidaat Peter van den Breemer (1861–1944) de gang ingestuurd. Bij deze stemronde bleek Peter een stem meer te hebben en mocht hij mijn overgrootvader opvolgen. Piet Hartman bleef wel raadslid maar was volgens de familieoverlevering zo verbitterd dat hij geen raadsvergadering meer bezocht heeft. Zelfs zijn vroegtijdige dood wordt aan dit debacle toegeschreven.

Waarom is er dan toch een laan naar hem vernoemd? Het was en is zeker geen algemeen gebruik om raadsleden, wethouders of zelfs burgemeesters in Soest te vernoemen. Momenteel zijn er maar 5 burgemeesters vernoemd waarbij twee achterneven samen in een straat vernoemd zijn. Er zijn maar drie raadsleden vernoemd, één dankzij het feit dat hij uit Soesterberg kwam. Door de jaren heen zijn er 6 wethouders vernoemd waarbij de laatste wethouder door zijn overlijden een door hem geïnitieerd fietspad zijn naam gaf.

Maar waarom kreeg een de laan uitgestuurde wethouder dan toch een straat vernoemd? Bij de vernoeming zal de wijze en reden van aftreden al enigszins in de vergetelheid geraakt zijn. Ook van invloed kan geweest zijn dat het straatje waar de nieuwe woonwijk verscheen op het voormalige bouwland van Piet Hartman gelegen was. Soms wordt gesuggereerd dat het een bepaling in het koopcontract was dat zijn kinderen bedongen hadden. Toch blijft het een leuk aandenken, een straat met je eigen achternaam! En misschien is het wel de enige ontslagen wethouder in den lande die toch een straatnaam heeft!

Nieuwe boeken: aanvulling

Het door Willem van Maren in het vorige nummer besproken boek *Hofsteden in*

het Overwoud is niet in de boekhandel verkrijgbaar, maar wel via postvg@live.nl.

Archief Eemland start met een genealogisch spreekuur

Archief Eemland start, in samenwerking met de NGV afdeling Amersfoort en Omstreken, een maandelijks spreekuur voor vragen over stamboomonderzoek.

Iedere tweede donderdag van de maand kunt u hier terecht bij verschillende experts die u verder wegwijs maken in de genealogie. Het spreekuur vindt plaats tussen 14.00 en 16.00 uur in de studiezaal van Archief Eemland.

Genealogie is een hobby die door steeds meer mensen beoefend wordt. Tienduizenden mensen zijn in ons land bezig om op internet en in archieven na te zoeken waar hun roots liggen. Deze zoektocht en het werken van alle gegevens kan een moeilijke opgave zijn. Tijdens het spreekuur kunnen vragen gesteld worden over het starten van een stamboomonderzoek, adviezen bij het

vastlopen van een zoektocht, en het verkrijgen van handige internettips. Ervaren genealogen van de NGV afdeling Amersfoort en Omstreken zijn aanwezig om deze vragen te beantwoorden. De toegang is gratis.

Data spreekuren: 12 april, 10 mei, 14 juni, 13 september, 11 oktober, 8 november en 13 december. Op die dagen is er even later om 17 uur het Historisch Café in de Observant, het restaurant in hetzelfde pand als het archief. Een mooie gelegenheid om uw genealogische zorgen weg te spoelen en interessante gesprekken te voeren met andere mensen die voor geschiedenis belangstelling hebben.

Adres: Studiezaal Archief Eemland, Stadhuisplein 7, Amersfoort

Voor meer informatie:
www.archiefeemland.nl/publieksactiviteiten

Genealogisch Erfgoed Magazine

Het tijdschrift *Genealogisch Erfgoed Magazine* verscheen vorig jaar al geheel in kleur. Dit jaar is ook het formaat van het blad gewijzigd naar A4. De lay-out is aangepast en het lettertype iets vergroot.

Het blad is ook rijk geïllustreerd. Al deze wijzigingen hebben het tijdschrift nog aantrekkelijker gemaakt. Een abonnement kost slechts € 17,50. Voor meer informatie zie www.erfgoed.info.

Nieuws van de afdelingsbibliotheek

door Cas van der Kroon

Het hele kleine sterretje dat ik hoopte te zien aan het firmament en dat een opslag van onze bibliotheek in *De Brug* mogelijk zou maken, is helaas verbleekt. Voorlopig zal alles in de kelder van de Openbare Bibliotheek in Amersfoort blijven en gaan we verder uitkijken naar een andere mogelijkheid.

Het bestuur van de NGV-afdeling "Kwartier van Nijmegen" heeft besloten hun afdelingstijdschrift in het vervolg in digitale vorm te laten verschijnen. Hun tijdschrift Jaargang 21 (2012) nr. 1 is nu digitaal verschenen.

De catalogus van de bibliotheek – gewijzigd op 13 maart 2012 – zal binnenkort op onze website worden bijgewerkt.

Wij ontvingen voorts vele edities van periodieken van andere NGV-afdelingen, historische verenigingen of stichtingen.

Wie heeft per ongeluk nog in bezit:

Nr. 229.11 Nederlands repertorium voor familienamen NH A t/m L (1981)

Nr. 229.12 Nederlands repertorium voor familienamen NH M t/m Z (1981)

Gaarne retour aan de bibliothecaris G. G. M. van der Kroon, tel. 033-4942496

Inhoudsopgave

Ten geleide	45
Colofon	45
Lezingen & Activiteiten	46
Ledenbestand	48
Van uw voorzitter	48
Personalia	48
Veertig jaar afdeling Amersfoort en Omstreken	49
Een myngelen goets wijns voir hoiren arbeit ende onlede	51
De Nederlandse Eetcultuur door de eeuwen heen	53
Bedelaars en Landlopers in het Utrechtse	56
Speurtocht naar een zestiende-eeuwse charmeur en charlatan	58
Oplossing van de jubileumprijsvraag	61
Stel je voor	62
Schippersvrouw?	62
Anna van de Hoef	65
Hoe het Leger des Heils in onze familie kwam.	66
Een verhaal over echte liefde, de kerk, het platteland, vroeger en een kersttraditie	69
Nico van Poeteren, een vermaarde phytopatholoog	71
Hendrikus van den Bielerd (1827–1908)	73
Een tieneravontuur met gevolgen	76
Mijn avontuur met het zoeken naar mijn overgrootouders	78
Grietje van Someren	80
Tja. . . . Het verhaal gaat in Chaam.	81
Mijn overgrootouders: hoe zij elkaar leerden kennen	82
Een kant en klare genealogie op internet	83
Mijn overgrootouders Hilhorst	83
Roosjeroos	85
Een levenslustige overgrootmoeder	85
Mijn overgrootvader de (Hartman)laan uitgestuurd	86
Nieuwe boeken: aanvulling	87
Archief Eemland start met een genealogisch spreekuur	88
Genealogisch Erfgoed Magazine	88
Nieuws van de afdelingsbibliotheek	88

